

Sinteză analitică privind evoluția politicii externe a Republicii Moldova în perioada 2009-2019

Informația și opiniile exprimate în acest material analitic aparțin autorilor și nu reflectă neapărat punctul de vedere al Fundației Konrad Adenauer.

Cuprins

Lista de abrevieri.....	4
Despre autori	6
Vectorul vestic de dezvoltare a Republicii Moldova (2009-2019).....	8
Relațiile de colaborare a Republicii Moldova cu Uniunea Europeană (Ion Tăbârță)	9
Dialogul politic.....	9
Cooperarea comercial-economică	12
Mobilitatea și comunicarea interumană.....	15
Concluzii și recomandări	16
Relațiile bilaterale ale Republicii Moldova cu România (Ion Tăbârță)	18
Dialogul politic.....	18
Cooperarea economică.....	19
Relațiile culturale	22
Concluzii și recomandări	24
Relațiile moldo-ucrainene în contextul dinamicii politicii de integrare europeană (Natalia Stercul)	25
Dinamica dialogului politic bilateral.....	26
Cooperarea comercial-economică și energetică.....	27
Concluzii și recomandări	30
Republica Moldova: din stagnare și regres spre identificarea formatului optim de cooperare cu Federația Rusă și CSI (Natalia Stercul)	31
Particularitățile dialogului politic moldo-rus	32
Cooperarea comercial-economică	33
Relațiile dintre Republica Moldova și CSI.....	35
Concluzii și recomandări	36
Relațiile Moldovei cu Polonia și Grupul de la Visegrad (Oktawian Milewski)	37
Relevanța Poloniei și rolul Grupului de la Visegrad	37
Politicile poloneze de politică externă în spațiul estic	39
“Nexus”-ul românesc în relația Poloniei cu Moldova.....	41
Prezentul relației Republicii Moldova – Polonia	42
Concluzii și recomandări	43
Relațiile bilaterale a Republicii Moldova cu SUA. Colaborarea multilaterală în cadrul ONU, GUAM, Consiliul Europei (Mihai Popeoi)	44
Relațiile bilaterale a Republicii Moldova cu SUA.....	44
Cooperarea multilaterală a Republicii Moldova în cadrul ONU.....	47
Colaborarea multilaterală a Republicii Moldova în cadrul GUAM.....	50
Relațiile multilaterale a Republicii Moldova în cadrul Consiliului Europei	51
Concluzii și recomandări	54
Parteneriatul Republica Moldova – NATO: de la modernizarea sectorului de securitate și apărare la securitatea societală (Victoria Roșu)	55
Cadrul de cooperare instituțional Republica Moldova - NATO.....	55
Planul Individual de Acțiuni al Parteneriatului (IPAP) RM – NATO	59

Cooperarea în domeniul științific.....	59
Implementarea proiectelor bilaterale prin intermediul altor mecanisme de asistență NATO.....	60
Percepții privind NATO în Republica Moldova.....	60
Concluzii și recomandări.....	62

Studiu realizat în cadrul proiectului „Cartea albă a politicii externe a Moldovei – Evoluția politicii externe a Republicii Moldova 2009-2019” finanțat de Fundația Konrad Adenauer și implementat de către Asociația pentru Politica Externă, perioada de implementare Iulie – Decembrie 2019.

Lista de abrevieri

AA	Acordul de Asociere
ACUM	Blocul Electoral format din Partidul Acțiune și Solidaritate și Partidul Platforma Demnitate și Adevăr
AIE	Alianța pentru Integrare Europeană
ANSA	Agencia Națională pentru Siguranța Alimentelor
APC	Acordul de Parteneriat și Cooperare
APCE	Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei
BI	Consolidarea Integrității
BOP	Barometrul Opiniei Publice
CCNA	Consiliul de Cooperare Nord-Atlantică
CEDO	Curtea Europeană a Drepturilor Omului
CoE	Consiliul Europei
CPDD	Cadrul de Parteneriat ONU - Republica Moldova pentru Dezvoltare Durabilă
CSI	Comunitatea Statelor Independente
DCBI	Inițiativă de Consolidare a Capacităților de Apărare
DCFTA	Deep and Comprehensive Free Trade Area
FAO	Organizația pentru Alimentație și Agricultură
FR	Federația Rusă
FSC	Forumul Societății Civile
GUAM	Organizația pentru Democrație și Dezvoltare Economică (Georgia, Ucraina, Azerbaidjan, Moldova)
HMMWV	High Mobility Multipurpose Wheeled Vehicle
IEV	Instrumentul European de Vecinătate
IEVP	Instrumentul European de Vecinătate și Parteneriat
ILO	Organizația Internațională a Muncii
IMM	Întreprindere Mică și Mijlocie
IPAP	Planul Individual de Acțiuni al Parteneriatului
IPP	Programul Individual al Parteneriatului
IVF	International Visegrad Fund
KFOR	Misiunea ONU/NATO de menținere a păcii în Kosovo
MAEIE	Ministerul Afacerilor Externe și Integrării Europene
MNBG-W	Multinational Battle Group-West
NAC	Consiliul Nord-Atlantic
NAMSO	Memorandumul de înțelegere cu Organizația NATO pentru Menținere și Aprovizionare
NATO	Organizația Tratatului Atlanticului de Nord
ODA	Official Development Aid
ONU	Organizația Națiunilor Unite
OSCE	Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa
PaE/PE	Parteneriatul Estic
PARP	Procesul de Planificare și Analiză
PBG	Parteneriatul pentru Buna Guvernare
PCM	Meniul de Cooperare cu Partenerii
PDM	Partidul Democrat din Moldova
PfP	Parteneriatul pentru Pace

PLJ	Partidul Lege și Justiție
PNAAA	Planul Național de Acțiuni pentru implementarea Acordului de Asociere
PSRM	Partidul Socialiștilor din Republica Moldova
RM	Republica Moldova
RoAid	Agenția de Cooperare Internațională pentru Dezvoltare
SPS	Programul Știință pentru Pace și Securitate
SUA	State Unite ale Americii
SPS	Science for Peace and Security
TVR	Televiziunea Publică Română
UE	Uniunea Europeană
UN Women	Entitatea Națiunilor Unite pentru Egalitatea Gender și Abilitarea Femeii
UNAMA	Misiunea de asistență a Națiunilor Unite în Afganistan
UNDP	Programul ONU pentru Dezvoltare
UNFPA	Fondul Națiunilor Unite pentru Populație
UNICEF	Fondul ONU pentru Copii
UNIDO	Organizația Națiunilor Unite pentru Dezvoltare Industrială
V4	Visegrad Four (Grupul de la Visegrad)
V4 Plus	Visegrad Four Plus pentru relațiile cu statele din vecinătatea V4
V4EaP	Visegrad Four Eastern Partnership Program
WHO	Organizația Mondială a Sănătății
ZLSAC	Zona de Liber Schimb Aprofundat și Cuprinzător

Despre autori

Ion Tăbârță este licențiat în istorie (Universitatea de Stat din Moldova) și științe politice (Școala Națională de Studii Politice și Administrative, București), magistrul în relații internaționale (Universitatea din București). Expert al Institutului pentru Dezvoltare și Inițiativa Sociale (IDIS) „Viitorul”. În perioada 2003-2019 a fost lector universitar, citind următoarele cursuri: Politica externă a Republicii Moldova, Istoria politica a Republicii Moldova, Tranziția democratică și Conflictologie. Autor a mai multor materiale științifice și note analitice referitoare la politica externă și internă a Republicii Moldova. În spațiul public este prezent în calitate de comentator politic.

Natalia Stercul este politilog, Doctor conferențiar universitar, expert și Director de program, Departamentul Studii Estice: Ucraina și Rusia, Asociația pentru Politica Externă. În calitatea sa de expert pe studii estice, Natalia colaborează activ cu organizațiile societății civile din Moldova și de peste hotare. Prin activitatea sa didactică contribuie la dezvoltarea tinerei generații de lideri prin implicarea acestora în proiecte comunitare, participarea în procesele social-politice. Ea are studii superioare în domeniul Relațiilor Internaționale la Universitatea de stat din Moldova și Academia de Științe a Moldovei. Natalia Stercul este autorea a peste 60 de lucrări științifice.

Oktawian Milewski, originar din Moldova, este expert în Europa Centrală și de Est. Începând cu 2015 este afiliat cu Graduate School of Social Research, Institutul de Filosofie și Sociologie al Academiei Polone unde se specializează pe sociologia politică a spațiilor de la frontiera estică a UE. Oktawian este de asemenea corespondentul RFI România în Polonia. Este absolvent al College of Europe (2015), Universitatea București (2005), Școala Națională de Studii Politice și Administrative (2003) și Universitatea de Stat din Bălți (2001).

Mihai Popșoi este vicepreședinte al Partidului Acțiune și Solidaritate și vicepreședinte al Parlamentului Republicii Moldova. Este doctorand în studii politice în cadrul Universității din Milano. Este membru al Asociației pentru Politică Externă din Moldova, unde anterior a activat în calitate de expert asociat. A activat în calitate de analist politic în secția politico-economică a Ambasadei Statelor Unite în Republica Moldova din 2010 până în 2014, iar anterior a activat în cadrul Centrului de Informare și Documentare privind NATO din Chișinău. Mihai Popșoi și-a făcut studiile de licență și masterat în relații internaționale la Universitatea de Stat din Moldova și mai deține o diplomă de masterat în politici publice de

la Universitatea York, Marea Britanie și Universitatea Central Europeană, Ungaria. Mihai Popșoi are și o pagină personală – MoldovanPolitics.com

Victoria Roșă – expertă în domeniul de politică externă și securitate. Dna Roșă a ocupat funcția de consilier principal pe domeniul de Securitate și Apărare / Afaceri Europene al Prim-ministrului moldovean, Maia Sandu. Înainte de aceasta, a deținut mai mult de 2 ani funcția de directoare executivă a Asociației pentru Politica Externă din Moldova. Ea deține diploma de licență și master în relații internaționale, științe politice și administrative de la Universitatea de Stat din Moldova. În perioada 2005-2010, Victoria a lucrat în calitate de lector la Departamentul de Relații Internaționale, Universitatea de Stat din Moldova, precum și a fost antrenată în activitatea mai multor organizații neguvernamentale. Din aprilie 2018 până în iulie 2019, Victoria a moderat talk-show-ul politic de seară „Punctul pe azi” difuzat de către Televiziunea Națională Română TVR, filiala din Moldova. Este autoarea mai multor publicații ce vizează politica externă și de securitate precum și relația Moldovei cu Uniunea Europeană. Dna Roșă a oferit expertiză organizațiilor naționale și internaționale în cadrul diverselor programe tematice (Freedom House, Ministerul austriac al Apărării, Institutul leton al afacerilor internaționale, Universitatea Leipzig, Institutul de cercetare pentru pace TAMPERE etc.). Victoria Roșă este un Alumni din 2017 al Marshall Memorial Fellowship al German Marshall Fund din Statele Unite.

Vectorul vestic de dezvoltare a Republicii Moldova (2009-2019). Relațiile de cooperare cu Uniunea Europeană și România

Ion Tăbârță

Expert, Institutul pentru Dezvoltare și Inițiative Sociale (IDIS) „Viitorul”

Începând cu anul 2009, vectorul european de dezvoltare cu scopul declarat de integrare în Uniunea Europeană (UE) este principala prioritate a politicii interne și externe a Republicii Moldova (RM). Evoluția cronologică a relațiilor Republicii Moldova cu UE în perioada 2009-2019 pot fi divizate în două etape de bază: 1) 2009-2014 – pregătirea și semnarea Acordului de Asociere (AA); 2) 2014-2019 – implementarea de către Republica Moldova a AA. În acești ani natura relațiilor moldo-comunitare a trecut prin metamorfoze puternice – de la „povestea de succes”, în 2010-2012, până la un stat problematic, în 2015-2019.

După 10 ani de relații prioritare cu UE și la 5 ani de la intrarea în vigoare a AA, cu toate dificultățile de implementare, Republica Moldova a trecut printr-un șir de evoluții și transformări importante pentru societatea moldovenească. AA a generat unele procese care deja au impact pentru Moldova. UE a devenit principalul partener comercial al RM, aproximativ 70% din exporturile moldovenești au destinație piața comunitară, suma lor ajungând până aproape la 2 miliarde USD. Cetățenii moldoveni pot să circule din aprilie 2014 liberi în UE, timp de 5 ani peste 2 milioane de moldoveni beneficiind de posibilitatea de a călători fără restricții în spațiul comunitar. În R. Moldova a început un amplu proces, deo-

camdată lent, de modernizare societală și instituțională. Restanțele pe care le are statul nostru în implementarea AA nu fac deocamdată palpabile efectele pozitive ale acestuia asupra nivelului de trai al cetățenilor moldoveni. Impedimentul principal în avansarea mai rapidă a implementării AA este voința politică insuficientă a guvernărilor de la Chișinău.

România este aliatul natural al R. Moldova în realizarea parcursului european. După anul 2009, o serie de subiecte care au provocat tensiuni în relația dintre cele două state până atunci, de ordin identitar-lingvistic și istoric, au încetat de a mai fi prioritare pe agenda bilaterală, R. Moldova schimbându-și radical atitudinea sa față de România. Cele două țări au colaborat prodigios în mai multe domenii. **Coordonatele** relațiilor bilaterale moldo-române au fost stabilite prin parteneriatul strategic între cele două state pentru integrarea europeană a R. Moldova semnat în anul 2010. Noua dinamică a relațiilor moldo-române – axată pe dimensiunea politică, economică și culturală – și-a găsit expresia în numeroasele vizite reciproce la cel mai înalt nivel, semnarea a mai multor acorduri bilaterale și suportul permanent acordat de către România Republicii Moldova.

Dinamica în ascensiune a relațiilor moldo-române se manifestă elocvent prin schimburile comerciale dintre cele două state, România devenind din anul 2014 primul partener comercial al R. Moldova. Un aspect important ale relației moldo-române este colaborarea în domeniul

energetic, accentul punându-se pe interconectarea sistemelor de gaze naturale și de energie electrică a Republicii Moldova la cel al României. RM este principalul beneficiar al asistenței pentru dezvoltare acordată de România, cea mai mare parte din asistența financiară fiind acordată în domeniul educației. Tradițional, relația moldo-română în domeniul cultural este una strânsă. Cu toate acestea, potențialul cooperării moldo-române nu a fost exploatat la maximum. În afară de proiectul conexiunii energetice a Republicii Moldova, lipsesc alte proiecte și investiții mari ale României în RM. Un alt aspect

important al relației moldo-române este prezența insuficientă a României în spațiul mediatic și informațional al Republicii Moldova pe care îl conferă afinitatea lingvistică, istorică și culturală.

În acest paragraf al studiului sunt relateate relațiile Republicii Moldova cu UE și cooperarea bilaterală moldo-română în perioada anilor 2009-2019. Cele două relații strategice ale R. Moldova au fost abordate din perspectiva evoluției cronologice și a analizei problemelor existente, atât în relațiile cu UE, cât și cu România.

Relațiile de colaborare a Republicii Moldova cu Uniunea Europeană

Dialogul politic

Negocierea Acordului de Asociere. În mai 2009, Uniunea Europeană a inclus Republica Moldova, alături de alte 5 state post-sovietice (Belarus, Ucraina, Georgia, Armenia și Azerbaidjan), în politica europeană de vecinătate Parteneriatul Estic (PaE). Scopul proiectului instituțional PaE este consolidarea asocierii politice și a integrării economice cu UE a celor șase state post-sovietice din Europa de Est și Caucazul de Sud.

Guvernul declarat proeuropean de la Chișinău – Alianța pentru Integrare Europeană (AIE) –, constituit la 25 septembrie 2009, a hotărât la 13 noiembrie 2009 inițierea negocierilor cu UE a Acordului de Asociere (AA).¹ Dialogul dintre Mol-

dova și UE a inclus trei paliere de negocieri: documentul cadru al AA, Zona de Liber Schimb Aprofundat și Cuprinzător (ZLSAC); regimul liberalizat de vize. Datorită angajamentului implicat al ambelor părți, negocierile tehnice privind AA între RM și UE s-au desfășurat dinamic, ele fiind finisate pe toate cele trei paliere în anul 2013. Un aspect important al negocierilor a fost insistența RM de a obține de la UE oferirea unei perspective clare europene prin menționarea în acord a posibilității de obținere a statului de stat candidat. Cu toate eforturile depuse de diplomația moldovenească, Chișinăul nu a reușit să obțină de la Bruxelles garantarea integrării politice ulterioare a R. Moldova în UE prin stipularea în textul AA a unui posibil statut de stat-candidat în viitor. La summit-ul PaE de la Vilnius din 28-29 noiembrie 2013, Moldova a parafat textul AA cu UE.

¹ Hotărâre nr.680 din 13.11.2009 privind Mandatul și proiectul Acordului între Republica Moldova și Comunitățile Europene. / <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=332728>

Semnarea Acordului de Asociere. La 28 aprilie 2014, Consiliul Uniunii Europene a modificat Regulamentul UE privind abolirea obligației de viză pentru călătorii de scurtă durată pentru cetățenii RM posesori ai pașaportului biometric în spațiul Schengen.² După ce a îndeplinit o serie de condiții cerute de UE, cum ar fi adoptarea mediatizatei în societate a legii asigurării egalității (așa-numita lege anti-discriminare),³ Moldova a fost primul stat din PaE care a îndeplinit toate criteriile Planului de Acțiune privind Liberalizarea Vizelor.

La 27 iunie 2014, la Bruxelles, alături de Ucraina și Georgia, RM a semnat AA cu UE. Parlamentul RM a ratificat AA la 2 iulie 2014.⁴ AA a intrat oficial în vigoare începând cu 1 ianuarie 2016, după ce a fost ratificat de către toate statele UE. De la momentul inițierii negocierilor și până la momentul semnării AA, RM a trecut prin niște reforme instituționale dificile, realizând un șir de reforme și modificări legislative care au apropiat Moldova de rigorile instituționale ale UE. AA a substituit Acordul de Parteneriat și Cooperare (APC), ridicând la un nivel mai înalt relația instituțională a RM cu UE. Spre deosebire de APC, AA este un document mai complex, care reglementează relațiile RM cu UE în diverse domenii, implementarea căruia

urmează să aibă drept finalitate modernizarea și democratizarea țării.

Implementarea Acordului de Asociere. Prioritățile implementării AA sunt stabilite prin intermediul Agendei de Asociere negociată de Guvernul Republicii Moldova cu Comisia Europeană. La 26 iunie 2014, a fost adoptată Agenda de Asociere dintre UE și Moldova pentru anii 2014-2016. A doua Agendă de Asociere RM-UE pentru anii 2017-2019 a fost adoptată la 19 august 2017. AA este un document complex și multidimensional, care conține prevederi obligatorii, norme regulatorii și aranjamente de cooperare. La nivel intern, instrumentul de realizare în practică a prevederilor AA este Planul Național de Acțiuni pentru implementarea Acordului de Asociere RM-UE (PNAAA). La 7 octombrie 2014, Guvernul a aprobat PNA-AA pentru anii 2014-2016, iar la 30 decembrie 2016 – PNAAA pentru 2017-2019. În PNAAA sunt indicate termenele de realizare a angajamentelor de către RM în conformitate cu AA și instituțiile responsabile de implementarea acțiunilor. Cooperarea instituțională RM-UE se desfășoară pe mai multe platforme, Consiliul de Asociere UE - Moldova fiind instituția moldo-comunitară ierarhic-superioară.

Probleme

Lipsa progresului în realizarea reformelor în domeniile cheie. În implementarea AA, RM a înregistrat restanțe substanțiale. Raportul Ministerului Afacerilor Externe și Integrării Europene (MAEIE) privind realizarea cantitativă a PNAAA pentru anii 2014-2016 atestă o implementare în proporție de 73,73%, rata de armonizare a legislației naționale la acquis-ul comu-

2 Regulamentul (UE) nr.259/2014 al Parlamentului European și al Consiliului din 3 aprilie 2014 de modificare a Regulamentului (CE) nr.539/2001 al Consiliului de stabilire a listei țărilor terțe ai căror resortisanți trebuie să dețină viză pentru trecerea frontierelor externe și a listei țărilor terțe ai căror resortisanți sunt exonerați de această obligație. / <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/HTML/?uri=CELEX:32014R0259&from=RO>

3 Lege nr.121 din 25.05.2012 cu privire la asigurarea egalității. / <http://lex.justice.md/md/343361/>

4 Lege nr.112 din 02.07.2014 pentru ratificarea Acordului de Asociere între Republica Moldova, pe de o parte, și Uniunea Europeană și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice și statele membre ale acestora, pe de altă parte. / <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=353829>

nitar prevăzut de Acord fiind de 34% din întreg numărul actelor UE.⁵ Rapoartele alternative privind implementarea AA realizate de către exponenții societății civile scot în evidență un procentaj mai mic decât cel anunțat de MAEIE – 63,1% din acțiunile primului PNAAA fiind realizate.⁶ Realizarea în practică a prevederilor AA constă din două etape distincte: 1) transpunerea (cantitativă) actelor europene în legislația națională și 2) implementarea (calitativă) în practică a noii legislații adoptate. La capitolul transpunere, atestăm o realizare bună, cu unele reșanțe, a actelor europene în legislația națională. Problemele apar la capitolul implementare, de care depinde rezultatele pozitive pe care urmează să le emane AA pentru Republica Moldova.

Impedimentele în implementarea AA de către RM pot fi explicate prin probleme de ordin tehnic, care necesită timp pentru a fi înlăturate. Problematică a fost realizarea reformelor calitative în domeniile cheie, care poate fi explicată prin lipsa voinței politice. Din interviurile purtate cu reprezentanți a MAIEIs-a constat că deseori proiecte de lege importante pentru implementarea AA nu au fost o prioritate pentru fracțiunile parlamentare, adoptarea lor fiind întârziată nejustificat. Lipsa voinței politice a fost pregnantă în domeniile cheie pentru reușita realizării reformelor – justiție și combaterea corupției. Cel mai important mesaj politic ce-a venit dinspre Bruxelles în perioadă 2009-2019 privind politica

internă din Republica Moldova s-a referit la reformarea justiției și combaterea corupției (RM este pe locul 117 din 180 la indicele de percepție a corupției în anul 2018⁷). Fără progres în reformarea acestor domenii RM nu va putea avansa în dialogul politic cu UE.

Criza bancară. Prin semnarea AA, Moldova și-a asumat mai multe angajamente în relația cu UE. În primul an de implementare a AA, RM a trecut printr-o criză politică și o fraudă bancară de mari proporții. În consecință, partidele politice declarate proeuropene aflate la guvernare au scăzut drastic în preferințele electoratului, imaginea negativă a componentelor AIE având o reflectare directă supra popularității UE în rândurile populației. În conformitate cu datele Barometrului Opiniei Publice (BOP), UE a scăzut în preferințele populației de la 67% în iulie 2009 până la 40% în martie 2015.⁸ După criza bancară, UE a suspendat sprijinul bugetar acordat Moldovei. Pentru a debloca asistența macrofinanciară acordată RM, UE a introdus la finele anului 2017 politica condiționalității în relația sa cu Chișinăul. UE și R. Moldova au semnat în noiembrie 2017 un memorandum de înțelegere⁹ în conformitate cu care pentru a re-activa asistența pentru sprijinul bugetar (în sumă de 100 milioane de euro) Guvernul de la Chișinău urma să realizeze o serie de acțiuni convenite cu UE. Aceste acțiuni se referă

⁷ Corruption Perceptions Index 2018. / <https://www.transparency.org/cpi2018>

⁸ Barometrul Opiniei Publice. Institutul de Politici Publice. / <http://ipp.md/sectiuni/barometrul-opinii-publice/>

⁹ Memorandum de Înțelegere între Republica Moldova și Banca Națională a Moldovei ca agent financiar al beneficiarului și Uniunea Europeană. / <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=373730>

⁵ Raport de progres privind nivelul de realizare a Planului Național de Acțiuni pentru implementarea Acordului de Asociere Republica Moldova - Uniunea Europeană 2014-2016. / <https://mfa.gov.md/ro/content/rapoarte-aa>

⁶ http://ipre.md/wp-content/uploads/2017/03/Final_Raport-Alternativ-de-progres_AA_IPRE_24.03.2017.pdf

la realizarea reformelor în următoarele domenii:

- guvernarea sectorului public și financiar;
- lupta împotriva corupției și a spălării banilor;
- reformele sectorului energetic;
- climatul de afaceri și implementarea ZLSAC.

Deteriorarea democrației și a statului de drept. Guvernarea R. Moldova conștient nu a respectat prevederile memorandumului din noiembrie 2017, înregistrând în anul 2018 regrese democratice de ordin politic și juridic, instituțiile statului fiind politizate excesiv. Degradarea democrației moldovenești a devenit vizibilă după invalidarea alegerilor în municipiul Chișinău. La 5 iulie 2018, Parlamentul European a adoptat o rezoluție¹⁰ care prevede suspendarea asistenței macrofinanciare pentru R. Moldova din cau-

¹⁰ Rezoluția Parlamentului European din 5 iulie 2018 referitoare la criza politică din Moldova ca urmare a invalidării alegerilor locale de la Chișinău (2018/2783(RSP)). / https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/T-A-8-2018-0303_RO.html?redirect

za nerespectării precondițiilor politice stipulate în memorandumul dintre UE și RM semnat la finele anului 2017. Restabilirea democrației și a statului drept prin depolitizarea instituțiilor statului este condiția fundamentală a UE pusă R. Moldova pentru a putea relansa dialogul moldo-comunitar într-o dinamică constructivă.

Cooperarea comercial-economică

Asistența financiară. UE este cel mai mare donator al R. Moldova, oferind asistență financiară pentru sprijinul reformelor politice și economice și oferind ajutor umanitar. În perioada 2007-2013, UE a asistat RM prin intermediul Instrumentului European de Vecinătate și Parteneriat (IEVP), iar din 2014 până în 2020 prin Instrumentul European de Vecinătate (IEV). Asistența din partea UE s-a concentrat pe sectoarele justiției, economie, și educație. Domeniul energetic este unul strategic în relația moldo-comunitară, UE alocând RM surse financiare pentru in-

Tabelul nr.1. Asistența financiară acordată de UE Republicii Moldova în UE (anii 2009-2018)

Domeniu	Suma investiții mil. euro
Zona de liber schimb aprofundat și cuprinzător	36,0
Agricultură	73,6
Economie și dezvoltarea afacerilor	57,0
Energie	78,8
Transport și infrastructură	174,5
Mediu și dezvoltare durabilă	68,6
Justiție și poliție	83,7
Altele	47,6
Total	619,8

Sursa: The platform of EU-funded technical assistance projects in the Republic of Moldova (www.eu4moldova.md/ro)

Tabelul nr.2. Exporturile-importurile Republicii Moldova în UE (anii 2009-2018)

Anul	Exporturile		Importurile	
	mil. dolari SUA	Pondere, %	mil. dolari SUA	Pondere, %
2009	678,5	51,9	1422,5	43,4
2010	746,5	47,2	1704,2	44,2
2011	1087,0	48,8	2256,6	43,5
2012	1013,4	46,9	2318,7	44,5
2013	1140,9	46,8	2472,8	45,0
2014	1246,0	53,3	2567,7	48,3
2015	1217,6	61,9	1954,1	49,0
2016	1 332,4	65,1	1 973,7	49,09
2017	1596,9	65,8	2389,1	49,45
2018	1862,1	68,8	2 851,7	49,47

Sursa: Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova (www.statistica.gov.md)

terconectarea energetică și pentru infrastructura energetică și de transport. UE asistă financiar numeroase pachete tematice în RM, sprijinind societatea civilă și administrația publică locală, investind în numeroase proiecte de infrastructură.

ZLSAC. UE este principalul partener comercial al Moldovei, procentajul exporturilor fiind de aproape 70%, iar a importurilor în jur de 50%. În ultimii 10 ani, suma exporturilor moldovenești în țările UE a fost, cu unele mici excepții, în permanentă creștere. Această sumă s-a majorat aproximativ de trei ori – de la 678,5 milioane ridicându-se la aproape 1,9 miliarde dolari americani. Țările UE în care Moldova exportă cel mai mult sunt România (29,27%), Italia (11,44%) și Germania (8,12%). În comparație, cota Rusiei în geografia exporturilor moldovenești în anul 2018 este de 8,08%, RM exportând în țările CSI în sumă de 416 milioane dolari americani.

ZLSAC este instrumentul care aplicat pro-

gresiv contribuie la stimularea și crearea condițiilor necesare pentru creșterea exporturilor moldovenești în țările UE. De la începutul funcționării ZLSAC, exporturile moldovenești pe piața UE au crescut aproximativ cu 678,5 milioane dolari americani, pe dimensiunea comerțului extern fiind cele mai vizibile rezultate a implementării AA între Moldova și UE. În fruntea țărilor membre ale UE unde sunt exportate bunurile moldovenești se află: România, Italia, Germania, Polonia și Regatul Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord. Principalele produse exportate pe piața europeană sunt: utilaje și echipamente, produse textile, produse agricole, băuturi, fier și oțel.

ZLSAC are impact pozitiv asupra creșterii calității produselor moldovenești. Producătorii moldoveni care doresc să exporte pe piața UE fără taxe vamale trebuie să implementeze standardele comunitare. Aplicarea standardelor contribuie la creșterea competitivității și diversificarea

produselor moldovenești care sunt exportate în țările UE.

Probleme

Concentrarea exporturilor moldovenești. Cu toate că de la aplicare ZSLAC volumul comerțurilor moldovenești în UE a crescut, există câteva bariere care nu permit ca volumul acestor exporturi să fie și mai mare. Un prim aspect problematic îl reprezintă diversitatea redusă a produselor moldovenești exportate în UE. Doar câteva tipuri de mărfuri sunt exportate pe piața comunitară. Este vorba în mod special de semințe de floarea soarelui, grâu, vinuri și porumb. Pentru alte produse, R. Moldova nu este capabilă să valorifice volumul contingentelor tarifare convenite cu UE, cum ar fi merele proaspete sau tomatele. Contingentele tarifare ale unor produse (spre exemplu, usturoi și suc de struguri) au rămas nevalorificate deloc.

Un alt aspect problematic al produselor moldovenești este aria geografică restrânsă în țările în care ele sunt exportate. Produsele agroalimentare sunt orientate preponderent spre trei piețe (România, Italia și Marea Britanie), iar peste jumătate din cele industriale sunt orientate pe o singură piață – România. O prioritate pentru RM este să reușească să obțină acceptul pentru exportul produselor de origine animalieră în UE, în prezent din această categorie R. Moldova exportând pe piața UE doar miere și caviar.

Nivelul tehnologic scăzut. Concentrarea exporturilor poate fi explicată prin capacitățile tehnologice limitate ale statului nostru. În R. Moldova lipsește infrastruc-

tura calității, care nu permite exportul a unui număr mai mare de produse agroalimentare moldovenești pe piața comunitară. Sunt producători moldoveni care întrunesc criteriile de calitate pentru a putea exporta în UE, însă nu există infrastructura necesară pentru a testa mărfurile acestor producători. În mod special, asta se referă la mărfurile de origine animalieră. Agenția Națională pentru Siguranța Alimentelor (ANSA) nu dispune de laboratoare și centre de testare conform cerințelor UE.

Nivelul tehnologic scăzut poate fi dedus și din analiza categoriilor de produse agroalimentare și industriale exportate în UE, care constituie peste 90% din totalul exporturilor. Aproximativ 75% din exporturile agroalimentare reprezintă produse primare, cu un nivel minim sau zero de procesare. Toate exporturile industriale sunt prelucrate prin tehnologii simple, sau chiar non-mecanice (așa numita tehnologie low tech). Capacitățile tehnologice reduse ale R. Moldova pot fi deduse și din faptul că sunt exportate produse primare, precum floarea soarelui, grâu, fructe, dar nu sunt exporturi cu un nivel mai ridicat de procesare cum ar fi uleiuri din semințe de floarea soarelui, produse de panificație și patiserie, sucuri de fructe. Un alt indicator îl reprezintă faptul că peste jumătate din produsele industriale exportate nu poartă originea R. Moldova, ele fiind incluse în categoria re-exporturi. Nivelul scăzut al competitivității produselor din sectorul industrial explică faptul că peste jumătate din exporturile industriale moldovenești în UE sunt îndreptate doar înspre o singură țară – România (52% în anul 2018).

Mobilitatea și comunicarea interumană

Regimul liberalizat de vize. Livrarea rezultatelor tangibile pentru cetățenii moldoveni este una dintre prioritățile UE în relația cu R. Moldova. Consolidarea capitalului uman este fundamentală pentru dezvoltarea pe viitor a relației între UE și RM. Componenta regimului liberalizat de vize este arhi-importantă pentru dialogul moldo-comunitar. Începând cu 28 aprilie 2014, cetățenii Republicii Moldova, posesori ai pașaportului biometric, au primit dreptul de a călători fără vize în UE. Republica Moldova a reușit aceasta realizare în urma implementării condiționalităților Planului de Acțiuni privind liberalizarea regimului de către R. Moldova. La 5 ani de la intrarea în vigoare a regimului liberalizat de vize peste 2 milioane cetățeni moldoveni au călătorit în spațiul Schengen, iar numărul total al trecerilor frontierei de stat în spațiul european din această perioadă a fost de peste 6 milioane.

Parteneriatul de Mobilitate. R. Moldova a semnat la 5 iunie 2008 Declarația comună privind Parteneriatul de Mobilitate Republica Moldova-UE, fiind unul din primele state pilot în cadrul acestui program. Parteneriatul de Mobilitate este un instrument bazat pe dialog politic, conceput pe o durată nedeterminată, prin intermediul căruia UE oferă un cadru flexibil și echilibrat pentru realizarea acțiunilor pe 3 dimensiuni ale Abordării Globale a Migrației: 1) migrația și dezvoltarea; 2) migrația legală; 3) combaterea migrației ilegale. Scopul acestui program este facilitarea reintegrării migranților moldoveni întorși, voluntar sau forțat, din UE pe piața muncii internă și încurajarea celor care

doresc să migreze în UE să utilizeze căile legale. La 10 ani de la aplicare, R. Moldova a implementat peste 100 de proiecte prin intermediul programului Parteneriatul de Mobilitate.

Educație, cercetare și cultură. Cetățenii R. Moldova au posibilitatea de a participa la diverse programe europene în domeniile educației, cercetării și culturii. Programul Erasmus+ reunește șapte programe ale UE în domeniul educație, formare, tineret și sport pentru perioada 2014-2020. Țările PaE sunt eligibile pentru a aplica la majoritatea acțiunilor programului Erasmus+, R. Moldova fiind cel mai mare beneficiar al lui. În anii 2015-2019 aproximativ 2500 de studenți și profesori au beneficiat de prevederile programului Erasmus+, iar alți 3000 au fost implicați în diferite proiecte educaționale informale. R. Moldova este primul stat din cadrul PaE care începând din 1 iulie 2014 participă la programul pentru cercetare și inovare al UE Orizont 2020. La 5 ani de asociere a RM la acest program, instituțiile și organizațiile moldovenești au semnat 46 de granturi/proiecte, cu o finanțare peste 5 milioane de euro. În domeniul culturii, R. Moldova a aderat în anul 2015 la programul UE „Europa creativă”. În cadrul acestui program, RM participă deplin la componenta culturală și 20% din componenta media.

Societatea civilă. Pentru o comunicare eficientă cu cetățenii, UE susține societatea civilă. Chiar de la momentul lansării PaE a fost susținută ideea unui Forum al Societății Civile (FSC) ale țărilor din PaE. La summitul PaE de la Paga din mai 2009 a fost adoptat documentul conceptual al FSC.¹¹ Scopul FSC este de a facilita con-

11 Eastern Partnership Civil Society Forum Concept

tactele între organizațiile societății civile din statele PaE și de a intensifica dialogul cu autoritățile publice din țările respective pentru a contribui la transformarea, reformarea și modernizarea societăților din PaE. La summitul PaE desfășurat în 2017 la Bruxelles, au fost adoptate cele „20 de livrabile pentru 2020”, care urmează să genereze rezultate tangibile pentru cetățeni. Prin cele 20 de livrabile UE și-a propus dezvoltarea în timp a unui mecanism complex de interacțiune cu statele PaE prin comunicarea directă cu societatea civilă, pentru ca această să devină mai eficientă în comunicarea cu instituțiile statului, capabilă să impună politici autorităților.

Probleme

Bunăstarea cetățenilor nu s-a îmbunătățit. UE a venit în ultimii 10 ani cu multe contribuții de care beneficiază cetățenii R. Moldova. Cetățenii moldoveni dispun de mai multe oportunități și beneficii în comparație cu anul 2009 datorită UE, însă percepția lor față de procesul de apropierea RM de UE a rămas în multe privințe aceeași. Explicația este că nivelul de trai și bunăstarea personală nu s-a schimbat mult după semnarea de către RM a AA. Pentru ca impactul să fie mai mare este nevoie de accelerarea dezvoltării economice a țării, posibilă doar după realizarea reformelor marco-politice privind justiția și combaterea corupției.

Cetățenii nu conștientizează beneficiile. Pe de altă parte, multe dintre beneficiile de care se bucură cetățenii moldoveni nu sunt conștientizate de ei sau ei nu cunosc faptul că aceste beneficii au fost posibile cu susținerea UE. Alte beneficii sunt indirecte și pe termen

mediu și lung, cum ar fi de exemplu sprijinul

Paper. / <https://library.e.unhcr.org/content/dam/library/europe/partnership-civil-society-forum-concept-paper>

UE pentru sectorul energetic și infrastructură, ele fiind greu palpabile pentru cetățenii R. Moldova. Pentru a acoperi această lacună existentă în societatea moldovenească se impun campanii de informare în masă, care să depășească comunicarea donator-guvern, despre importanța sprijinului acordat de UE cetățenilor moldoveni.

Concluzii și recomandări

R. Moldova a demarat în anul 2009 procesul de asociere politică și integrare economică la UE în cadrul politicii instituționale PaE. După 10 de la dialogul moldo-comunitar în acest proiect al UE, dintre care 5 ani de implementare a AA se poate trage următoarele concluzii:

- *dialogul politic a cunoscut evoluții și involuții. Involuțiile au fost cauzate de lipsa voinței politice a autorităților de la Chișinău de a realiza reforme care să ducă la funcționalitatea instituțiilor statului, în mod special, reformarea justiției și combaterea corupției;*
- *R. Moldova este în plin proces de integrare economică la spațiul comunitar prin intermediul instrumentului pus la dispoziție ZLSAC, care la 5 ani de la aplicare a conectat puternic RM la UE;*
- *regimul liberalizat de vize cu UE și programele pe orizontală în diverse domenii oferă cetățenilor moldoveni numeroase perspective de a se conecta la circuitul european, dar și de a aduce experiența acumulată în UE în societatea moldovenească.*

Pentru următorii ani se impun angajamente din partea R. Moldova pentru a spori asocierea politică la UE și a se integra economic în spațiul comunitar, dar și a crește bunăstarea cetățenilor:

- să dea dovadă de voință politică în procesul de reformare completă a justiției și intensificarea luptei contra corupției, dar și realizarea tuturor angajamentelor în toate domeniile asumate în AA;
- să consolideze creșterea continuă a volumelor comerciale ale exporturilor moldovenești pe piața UE prin diversificarea mărfurilor și înlăturarea barierelor tehnice prin creșterea nivelului tehnologic în procesul de producere;
- să crească gradul de democratizare internă a R. Moldova prin implicarea societății civile în procesul de luare a deciziilor, asigurarea libertății de exprimare și a pluralității mass-media.
- dezvoltarea unui cadru normativ eficient și transparent pentru mediul de afaceri, prin garantarea drepturilor egale pentru întreprinderi și oamenii de afaceri. Îmbunătățirea transparenței sectorului achizițiilor publice prin punerea în aplicare a legii în vigoare;
- conectarea energetică a RM la UE prin conexiunea la sistemele de gaze și a energiei electrice ale României. Liberalizarea pieței energetice din R. Moldova prin demonopolizarea ei. Implementarea noilor legi din domeniul energetic și realizarea angajamentelor asumate de către RM în cadrul Comunității Energetice Europene;
- realizarea reformei administrației publice pentru îmbunătățirea serviciilor publice și a gestionării finanțelor publice. Crearea mai multor oportunități de angajare la nivel local și regional pentru a crește nivelul de trai a cetățenilor;
- creșterea gradului de completivitate a exporturilor moldovenești în UE și lărgirea arealului geografic de răspândire lor în spațiul comunitar prin crearea mecanismelor de dezvoltare a industriei de procesare (inclusiv primară) și creșterea gradului de tehnologizare a economiei moldovenești. Realizarea standardelor de calitate în conformitate cu cerințele UE și organizarea campaniilor de promovare a produselor moldovenești pe piețele europene;
- creșterea gradului de transparență a actului decizional prin implicarea societății civile. Demonopolizarea pieței media și crearea condițiilor pentru dezvoltarea independenței instituțiilor mass-media, ceea ce ar contribui la asigurarea pluralismului de opinie și la înformarea corectă și echidistantă a cetățenilor moldoveni.

Pentru aceasta sunt prioritare de realizat următoarele acțiuni:

- depolitizarea instituțiilor statului în baza funcționării legilor și respectării normelor procedurale. Numirea în fruntea instituțiilor statului a persoanelor apolitice sau care nu servesc intereselor partinice;
- reformarea sistemului de justiție. Asigurarea independenței, eficienței, transparenței și responsabilizarea sistemului judiciar și a instituțiilor anticorupție. Reforma procuraturii și lupta împotriva corupției sunt măsurile prioritare în reformarea sistemului judiciar. Promovarea judecătorilor trebuie să fie bazată pe merite și recrutare transparentă;
- manifestarea voinței în investigarea imparțială a fraudei financiare din anul 2014 care a afectat sistemul bancar. Scopul investigației trebuie să se axeze pe tragerea la răspundere a celor responsabili de fraudă și recuperarea fondurilor deturnate. Securizarea legislației de prevenire a spălării banilor în corespundere cu cea europeană va crea cadrul juridic necesar pentru evitarea situațiilor de așa gen pe viitor;

Relațiile bilaterale ale Republicii Moldova cu România

Ion Tăbârță

Expert, Institutul pentru Dezvoltare și Inițiative Sociale (IDIS) „Viitorul”

Dialogul politic

Relansarea dialogului politic. În anul 2009, relațiile dintre Republica Moldova și România au intrat într-o nouă etapă de evoluție. Noua guvernare de la Chișinău – AIE – a declarat prioritar obiectivul de integrare europeană a RM. În noile circumstanțe politice din R. Moldova, relațiile bilaterale moldo-române au cunoscut o etapă a stabilității și dialogului constant pe mai multe paliere de cooperare. Evoluția cadrului instituțional al relațiilor bilaterale moldo-române în ultimul deceniu a reieșit din Declarația Comună privind Instituirea unui Parteneriat Strategic între România și Republica Moldova pentru Integrarea Europeană a Republicii Moldova,¹² semnat la București, la 27 aprilie 2010.

Documentul conține 3 dimensiuni de cooperare moldo-română pentru a susține cursul european al RM: politică, economică și culturală. Pe dimensiunea politică, cele două state au convenit să stabilească un cadru structurat de cooperare în vederea susținerii aderării R. Moldova la UE, constituit într-un Plan de Acțiuni la nivelul guvernelor. Colaborarea instituțională moldo-română s-a aprofundat prin formatul ședințelor comune de Guvern, prin intermediul căruia s-au pro-

movat parteneriate în diverse domenii. În total, până acum au avut loc 4 ședințe comune de guvern:

- 3 martie 2012 – la Iași;
- 22 septembrie 2015 – la Neptun;
- 23 martie 2017 – la Piatra Neamț;
- 22 noiembrie 2018 – la București.

Dimensiunile cooperării moldo-române. În cadrul acestor ședințe comune ale guvernelor, pe lângă exprimarea recunoștinței și a susținerii reciproce între cele două state, au fost întreprinse acțiuni concrete prin semnarea acordurilor bilaterale în diverse domenii și oferirea de împrumuturi acordate R. Moldova de România. La prima ședință comună a celor două cabinete de miniștri a fost semnat Planul de acțiune între Guvernul României și Guvernul Republicii Moldova pentru aplicarea Declarației Comune¹³ și s-a convenit desfășurarea sesiunilor Comisiei Mixte pentru Integrare Europeană și a Comisiei Mixte de Colaborarea Economică. În perioada anilor 2012-2018 au avut loc 5 reuniuni ale Comisiei mixte interguvernamentale pentru integrare europeană, iar între anii 2010-2018 **Comisia mixtă interguvernamentală pentru colaborarea economică s-a întrunit de 7 ori.**

În perioada anilor 2009-2019, relațiile dintre Republica Moldova și România a reieșit din două aspecte majore:

¹³ Planul de acțiune între Guvernul României și Guvernul Republicii Moldova pentru aplicarea Declarației Comune privind Instituirea unui Parteneriat Strategic între România și Republica Moldova pentru Integrarea Europeană a Republicii Moldova, semnată la București, la 27 aprilie 2010. / <http://www.mae.ro/tratate-bilaterales>

¹² Declarația Comună privind Instituirea unui Parteneriat Strategic între România și Republica Moldova pentru Integrarea Europeană a Republicii Moldova. / <http://mfa.sites.mfa.gov.md/img/docs/0001739.pdf>

- dimensiunea europeană a cooperării bilaterale, având la bază obiectivul strategic al integrării R. Moldova în UE;
- evidențierea caracterului special al relațiilor moldo-române, fundamentat de identitatea lingvistică, istoria și cultura comună.

În această perioadă a predominat latura pragmatică relațiilor moldo-române, determinată de obiectivul strategic al R. Moldova de a se integra în UE. Abordarea României este de a contribui la faptul ca RM să aibă un parcurs ireversibil al integrării europene, dar și să fie o zonă de stabilitate și securitate la frontiera sa estică. R. Moldova a acceptat firesc și organic suportul acordat de România în realizarea obiectivului său strategic, beneficiind foarte mult în urma relațiilor sale cu statul vecin.

Probleme

Divergențele provocate de instituțiile președinției. Dialogul strâns și constant dintre Chișinău și București la nivelul guvernelor nu a exclus prezența unor probleme de ordin politic în relațiile **dintre R. Moldova și România, cauzate de alte instituții politice. Instituția președinției, atât cea de la București, cât și cea de la Chișinău, în anumite intervale de timp au provocat anumite divergențe politice între cele două state.** Aceste divergențe pot fi explicate prin profilul personal, convingerile politice și valorile cultural-valorice ale anumitor președinți. În unele situații, declarațiile unioniste ale lui Traian Băsescu și cele de pe poziția moldovenismului antiromân ale lui Igor Dodon au creat animozități de ordin interpersonal în dialogul politic între R. Moldova și România.

Caracterul partinic al relațiilor moldo-române. Un alt aspect problematic al relațiilor politice dintre R. Moldova și România l-a constituit faptul că ele, în mai multe situații, au fost influențate de legăturile interpartinice, sau chiar de relațiile persoanele între politicienii moldoveni și cei români. Linia partinică a jucat un rol important în perioadă 2016-2019, când relația guvernamentală moldo-română a fost determinată de relația dintre cele două partide aflate la guvernare – Partidul Social Democrat și Partidul Democrat din Moldova. Cele două partide de guvernământ, în mai multe situații, au făcut abstracție de interesele statale ale României și R. Moldova și s-au susținut reciproc, ele fiind ghidate de interesele partinice.

Cooperarea economică

Dezvoltarea cadrului juridic-economic bilateral. În conformitate cu Declarația comună din aprilie 2010, în scopul implementării politicilor economice relevante, cele două state s-au înțeles să dezvolte cadrul juridic al relațiilor economice bilaterale. Pentru consolidarea instituțională a cooperării economice dintre R. Moldova și România s-a hotărât extinderea activității comisiilor mixte interguvernamentale, prin intermediul cărora erau coordonate proiectele și programele economice între cele două state. Comisia mixtă pentru colaborare economică reprezintă mecanismul instituționalizat de cooperare bilaterală pe palierul economic, coordonat de către miniștrii economiei din cele două state.

Interconectarea energetică. Declarația comună acordă o atenție specială co-

laborării în domeniul energetic, îndeosebi interconectărilor energetice în sectoarele gazelor naturale și energiei electrice. În Planul de acțiuni al declarației adoptat la 3 martie 2012 s-a convenit demararea proiectului de interconectare a sistemului de transport al gazelor naturale Iași-Ungheeni, realizarea căruia a fost finisată la 27 august 2014. Funcționalitatea gazoductului Iași-Ungheeni este una simbolică. Pentru a deveni pe deplin funcțional la următoarea etapă este necesar prelungirea gazoductului până la Chișinău pe teritoriul R. Moldova și construcția gazoductului Onești-Lețcani cu stația de comprimare pe teritoriul României.

La 21 mai 2015, la Chișinău, a fost semnat Memorandumul de Înțelegere dintre Guvernul Republicii Moldova și Guvernul României privind realizarea proiectelor necesare interconectării rețelelor de gaze naturale și energie electrică din Republica

Moldova și România.¹⁴ Gazoductul Iași-Ungheeni-Chișinău este un proiect strategic pentru R. Moldova. Pentru realizarea lui a fost implicat statul român prin intermediul compania SNTGN Transgaz SA, al cărei acționar majoritar este Ministerul Economiei al României, care a preluat construcția gazoductului până la Chișinău. Finisarea construcției gazoductului Iași-Ungheeni-Chișinău este planificată pentru anul 2020.

Relațiile comerciale. Integrarea economică a RM pe piața comunitară a contribuit la aprofundarea relațiilor comercial-economice moldo-române. Din anul 2009, volumul schimburilor comerciale dintre cele două state au fost într-o creștere permanentă. În această perioadă, exporturile moldovenești în România au crescut aproximativ de 3,5 ori, iar importurile aproape de 3 ori. România a devenit începând cu anul 2014

¹⁴ Ordin Ministerului Afacerilor Externe și Integrării Europene nr.1298-T-12 din 05.11.2015 cu privire la intrarea în vigoare și stingerea unor tratate internaționale. / <http://lex.justice.md/md/361877/>

Tabelul nr.3. Exporturile-importurile Republicii Moldova cu România (anii 2009-2018)

Anul	Exporturile		Importurile	
	mil. dolari SUA	Ponderea, %	mil. dolari SUA	Ponderea, %
2009	239,6	18,6	311,7	9,5
2010	246,4	16,0	386,7	10,0
2011	376,4	17,0	574,3	11,1
2012	356,7	16,5	620,6	11,9
2013	411,1	16,9	722,1	13,1
2014	434,0	18,6	803,1	15,1
2015	446,4	22,7	555,1	13,9
2016	513,0	25,09	551,5	13,72
2017	600,6	24,77	694,5	14,38
2018	792,1	29,27	838,2	14,54

primul partener comercial al R. Moldova.

Asistența financiară. Colaborarea economică dintre cele două state s-a concretizat și prin asistența financiară pe care România a acordat-o R. Moldova. La 27 aprilie 2010, la București, a fost semnat Acordul între Guvernul României și Guvernul Republicii Moldova privind implementarea programului de asistență tehnică și financiară în baza unui ajutor financiar nerambursabil în valoare de 100 milioane euro acordat de România Republicii Moldova.¹⁵ Părțile au convenit ca acordul să dezvolte cooperarea în selectoarele infrastructură de transport și unități de învățământ, completate ulterior cu asistența umanitară acordată în cazul unor situații de urgență și cu sectorul energetic. R. Moldova reprezintă prioritatea nr.1 a politicii de cooperare pentru dezvoltare, primind de cea mai mare parte din asistența pentru dezvoltare acordată de România prin intermediul **Agenției de Cooperare Internațională pentru Dezvoltare (RoAid)**.

România a susținut R. Moldova când aceasta a avut probleme de asistență financiară din exterior. În anul 2015, în condițiile când Fondul Monetar Internațional, Banca Mondială și Comisia Europeană au stopat asistența macrofinanciară acordată RM, la cea dea doua reuniune comună a guvernelor, cele două state au convenit condițiile Acordului privind asistența financiară rambursabilă, în valoare de 150 de milioane de euro, acordată de România Republicii Moldova.

15 Acordul între Guvernul României și Guvernul Republicii Moldova privind implementarea programului de asistență tehnică și financiară în baza unui ajutor financiar nerambursabil în valoare de 100 milioane euro acordat de România Republicii Moldova. / <http://amp.gov.md/portal/node/24>

Probleme

Lipsa proiectelor economice de grandoare. R. Moldova și România au convenit că vor acționa în vederea interconectării infrastructurilor și integrării lor în cadrul rețelelor de transport și telecomunicații din spațiul european, ținând cont de angajamentele față de Uniunea Europeană. În perspectivă, părțile au stabilit implementarea următoarelor proiecte bilaterale:

- realizarea proiectului de interconectare electroenergetică prin lansarea liniilor electrice Isaccea-Vulcănești și Suceava-Bălți;
- construcția liniei de cale ferată de ecartament european 1435 MM de la stația Ungheni până la stația Chișinău;
- construcția podurilor rutiere peste râul Prut în preajma localităților Iași-Ungheni și Bumbăta-Leova;
- implementarea roamingului internațional la tarife naționale între R. Moldova și România;

Dintre aceste proiecte s-a discutat pe larg subiectul referitor la roaming, nerealizat deocamdată din cauza că tarifele de terminare în R. Moldova sunt de vreo 20 de ori mai mari decât în România. Realizarea interconectării electroenergetice a RM la România este doar la fază de proiect a liniei electrice Isaccea-Vulcănești. Pe restul proiectelor strategice ale relațiilor moldo-române, *pe fundalul unor promisiuni optimiste, autoritățile celor două state nu au întreprins acțiuni concrete*. Realizarea acestor proiecte este foarte importantă pentru conectarea economică a R. Moldova la România, iar prin intermediul statului vecin și la circuitul economic european.

Tabelul nr.4. Sume decontate pentru Republica Moldova în baza ajutorului financiar nerambursabil în valoare de 100 de milioane de euro (anii 2014-2018)

Data	Denumirea proiectului	Suma euro
20.02.2014	Conducta de interconectare a Sistemului național de transport gaze din România cu Stemul de transport gaze din Republica Moldova pe direcția Iași-Ungheni	1 205 634,90
16.04.2014	Unități de învățământ	19 922 505,57
08.08.2014	Conducta de interconectare a Sistemului național de transport gaze din România cu Stemul de transport gaze din Republica Moldova pe direcția Iași-Ungheni	1 270 734,44
19.12.2014	Conducta de interconectare a Sistemului național de transport gaze din România cu Stemul de transport gaze din Republica Moldova pe direcția Iași-Ungheni	2 738 462,50
07.11.2016	Instituțiile preșcolare din Republica Moldova (program de renovare grădinițe)	3 000 000,00
17.11.2016	Proiectul tehnic necesar construcției gazoductului Ungheni-Chișinău	550 000,00
23.12.2016	Centrul de Automatizare și Dirijare (dispecerat) de la Ungheni în cadrul gazoductului Ungheni-Chișinău	350 000,00
21.12.2018	Infrastructura școlară în Republica Moldova	3 000 000,00
Total		32 037 337,41

Sursa: Interpelarea nr.2087B/04-12-2018 (www.cdep.ro/pls/parlam/interpelari.home)

Incapacitatea valorificării împrumutului nerambursabil. Guvernul R. Moldova a reușit să valorifice în perioada 2014-2018 doar 32 de milioane de euro din programul de asistență financiară nerambursabilă, în valoare de 100 de milioane de euro, acordat de România. Bani sunt acordați doar pe proiecte concrete de dezvoltare, autoritățile moldovenești fiind incapabile să absoarbă în totalitate acești bani, până acum fiind acordați de România R. Moldova numai 32 de milioane euro din cele 100 preconizate.

Relațiile culturale

Cadrul instituțional. Cooperarea în domeniul cultural-educational este una foarte importantă pentru cele două state, România acordând o asistență mare R. Moldova în acest domeniu. În Declarația comună din anul 2010 este prevăzută extinderea relațiilor moldo-române în domeniul culturii, științei și învățământului pe baza standardelor europene. Baza cooperării între cele două state în aceste domenii o constituie un acord bilateral semnat încă în anul 1992.16

16 Acord nr.1992 din 19.05.1992 între Guvernul Republicii Moldova și Guvernul României privind colaborarea în domeniile științei, învățământului și culturii. / <http://lex.justice>.

Cooperarea în educație. Tradițional, România alocă anual R. Moldova burse de studiu (circa 5 mii) în învățământul pre-universitar, universitar și post-universitar. Începând cu anul 2014, prin intermediul Programului de asistență tehnică și financiară din ajutorul nerambursabil de 100 milioane euro, convenit la 27 aprilie 2010, România a avut o contribuție majoră la renovarea și modernizarea instituțiilor preșcolare din RM. Până la data de 31 decembrie 2018 suma valorificată din I tranșă a grantului oferit de România a fost 19,1 milioane euro și 2,9 milioane euro din cea de-a II tranșă. Beneficiari a grantului acordat de statul român au fost 836 de grădinițe din R. Moldova.¹⁷ Pentru instituțiile școlare, România a donat, în câteva rânduri, **microbuze școlare destinate gimnaziilor și liceelor din R. Moldova.**

Cooperarea culturală. În anul 2010, Institutul Cultural Român a deschis o filială la Chișinău – Institutul Cultural Român „Mihai Eminescu”. Activitatea acestui institut, deschiderea căruia nu a fost posibilă până în anul 2009, se axează pe încurajarea și sprijinirea manifestărilor culturale românești din R. Moldova, desfășurând proiecte în toate sectoarele importante ale culturii: teatru, film, arte vizuale, științe socio-umane, muzică, artă populară și etnografie, literatură etc. Relațiile culturale dintre cele două state sunt dezvoltate și la nivel interministerial între ministerele de resort.

Probleme

Insuficiența informațională. Relațiile în domeniul culturii între cele două state au cunoscut o dezvoltare instituțională după anul 2009. La nivel informațional, multe dintre proiectele și programele românești realizate de România în R. Moldova nu au fost relateate în spațiul public la adevărata valoare. În Declarația comună din aprilie 2010, sectorul mass media urma a fi extins în cooperarea între cele două state. Spațiul informațional comun România-RM este una din prioritățile Ministerului Românilor de Pretutindeni. În anul 2016 a fost lansată inițiativa creării Consiliului Consultativ Mass-Media. Această inițiativă, care încă nu a fost dusă până la capăt, urmează să constituie cadrul instituțional pentru valorificarea oportunităților pe care le oferă colaborarea bilaterală în domeniul mass-media prin transpunerea normelor europene și aplicarea unor standarde comune de bune practici.

Proiectele mediatice ale României în R. Moldova. Un subiect mult discutat a fost cel al transmisiei televiziunii publice române (TVR) în R. Moldova, care a fost sistată de către autoritățile moldovenești în anul 2007. După dialogul purtat cu autoritățile moldovenești, la 1 decembrie 2013, Societatea Română de Televiziune a lansat grila TVR pentru R. Moldova. Anterior, la 1 decembrie 2011, Societatea Română de Radiodifuziune a început difuzarea în R. Moldova a stației locale Radio Chișinău. Statul român a susținut financiar diverse surse mass media locale din R. Moldova. În mod ideal, aceste surse mediatice trebuie să contribuie la menținerea și promovarea identității culturale și lingvistice românești în stânga Prutului.

md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=357614

17 Raport privind implementarea Programului de asistență tehnică și financiară acordată de Guvernul României pentru instituțiile preșcolare din Republica Moldova. August 2014-Decembrie 2018. Fondul de Investiții Sociale din Moldova. Chișinău, 2018. / <https://fism.gov.md/ro/content/raport-de-progres-grant-ro-decembrie-2018-0>

La modul practic, credibilitatea multor dintre aceste organisme de presă în limba română a avut de suferit la capitolul credibilitate și independență, ele făcând partizanat politic.

Concluzii și recomandări

Din anul 2009, dialogul moldo-român este constant și în permanentă dezvoltare. Relațiile moldo-române între cele două state au devenit speciale, în perioada anilor 2009-2019 ele fiind caracterizate prin următoarele:

- dialogul politic moldo-român a fost unul eficient la nivel de guverne, bazat pe pragmatism economic, divergențele de ordin ideologic-politic trecând pe plan secundar;
- cooperarea comercial-economică a devenit treptat una fundamentală pentru relațiile bilaterale moldo-române, ea schimbând accentele dialogului instituțional între cele două state. România a devenit partenerul comercial nr.1 al R. Moldova, a fost început proiectul strategic de interconectare energetică a RM la sistemul energetic european prin intermediul României;
- componenta cultural-istorică a relațiilor moldo-române în continuare a avut rol important, determinându-le un caracter special prin numeroasele programe și proiecte pe care România le are în R. Moldova;

Pentru consolidarea dialogului moldo-român în continuare se recomandă:

- la nivel politic, aprofundarea dialogului interguvernamental având la bază cooperarea economică și proiectele cultural-istorice printr-o mai bună instituționalizare a lui pentru a evita anumite divergențe politice cauzate de

factorii partinici și personali;

- la nivel economic, derularea proiectelor economice de grandoare. Realizarea proiectului strategic de interconectare energetică a R. Moldova la România, dar și ale altor proiecte strategice feroviare și rutiere care vor contribui la conectarea economică a RM la UE prin intermediul României;
- la nivel cultural-istoric, este necesară sporirea informațională a României în R. Moldova din rațiuni explicate prin afinitățile existente între cele două state, dar și pentru o mai bună informare despre aportul și contribuția României la creșterea bunăstării în R. Moldova.

Pentru a reuși realizarea acestor recomandări este necesar de îndeplinit următoarele acțiuni concrete:

- finalizarea și darea în exploatare a gazoductului Iași-Ungheni-Chișinău;
- lansarea liniilor electrice Isaccea-Vulcănești, la prima etapă, și a liniei electrice Suceava-Bălți, la următoarea etapă. În perspectivă, construcția liniei electrice Iași-Strășeni;
- construcția liniei de cale ferată cu ecartament european din Ungheni până la Chișinău;
- construcția podurilor rutiere peste râul Prut în preajma localităților Iași-Ungheni și Bumbăta-Leova. Inițierea noilor proiecte, pe lângă cele două deja discutate, de construcție a podurilor peste Prut. Un viitor pod rutier peste Prut în localitățile Fălcui-Cantemir ar facilita comerțul dintre două state care este în ultimii ani în creștere permanentă;
- conectarea R. Moldova la marele trasee europene prin intermediul României. Construcția autostrăzii Cluj-Târgu-Mureș-Iași cu extensia Ungheni-Chișinău este una strategică pentru

R. Moldova. Construcția podului rutier Iași-Ungheni este parte componentă a acestei autostrăzi. Un alt traseu care ar conecta R. Moldova la arteriale europene ar fi DN24A Bîrlad-Huși, conexiunea fiind realizată prin construcția podului rutier Bumbăta-Leova. Traseul Huși-Leova ar contribui la formarea coridorului de transport regional Leova-Cimișlia-Basarabeasca-Căușeni-Ștefan Vodă-Odesa (Ucraina);

- crearea condițiilor prielnice pentru extinderea mediului de afaceri românesc în R. Moldova prin armonizarea mediului investițional din cele două state. Consolidarea mediului de afaceri românesc în

R. Moldova este o necesitate firească a creșterii balanței comerciale dintre cele două state;

- retransmiterea TVR Moldova pe undă națională în eter și difuzarea Radio Chișinău pe întreg teritoriul RM. Deschiderea a noi posturi de televiziune și radio, a edițiilor periodice și portalurilor de știri românești în R. Moldova. Intrarea pe piața mediatică din R. Moldova a trusturilor media din România;
- implementarea roamingului internațional la tarife naționale între R. Moldova și România.

Relațiile moldo-ucrainene în contextul dinamicii politicii de integrare europeană

Natalia Stercul

Dr. conf.univ., expert, Director de program, Departamentul Studii Estice: Ucraina și Rusia, Asociația pentru Politica Externă

Extinderea UE către Est a dus la multiplicarea discuțiilor politice și ideologice în jurul sorții statelor din spațiul post-sovietic. Noii vecini europeni, Republica Moldova și Ucraina, s-au pomenit la răscrucea între adoptarea unui curs occidental de dezvoltare sau păstrarea influenței tradiționale rusești. Problema liniilor directoare fundamentale ale politicii lor externe a fost agravată de contradicțiile geopolitice privind viitorul acestor state la nivelul relațiilor UE-Rusia. Într-o oarecare măsură, dilema alegerii a modelat calea către începutul transformărilor socio-politice interne în aceste țări.

Summit-ul de la Praga, organizat la 7 mai 2009, a marcat începutul proiectului Parteneriatului Estic, al cărui obiectiv era crearea condițiilor necesare pentru accelerarea asocierii politice și a integrării economice între Uniunea Europeană și țările partenere. Această inițiativă a marcat începutul procesului de modernizare a statelor și implementarea reformelor sistemice. Prin semnarea Acordului de Asociere cu UE, care include crearea unei zone de liber schimb aprofundate și cuprinzătoare (DCFTA), statele au reușit să devină membri asociați ai UE și să primească un regim fără vize. Toate acestea și-au lăsat amprenta asupra relațiilor moldo-ucrainene, unite printr-o politică comună de integrare europeană.

Dinamica dialogului politic bilateral

Relațiile moldo-ucrainene, în ciuda prezenței anumitor dificultăți în dialogul bilateral, sunt caracterizate de stabilitate, prietenie și bunăvoință. Evoluția acestora se datorează legăturilor istorice profunde care unesc Moldova și Ucraina. În perioada de cooperare bilaterală, au fost semnate peste 150 de documente care reglementează relațiile bune de vecinătate. În 2019, țările au sărbătorit cea de-a 27-a aniversare a stabilirii legăturilor diplomatice. Ucraina a sprijinit întotdeauna integritatea teritorială și suveranitatea Republicii Moldova, a acționat ca garant și mediator în procesul de soluționare a conflictului transnistrean. În același timp, schimbarea elitelor și sentimentelor politice în ultimul deceniu, precum și instabilitatea politică internă, un nivel scăzut de dezvoltare a democrației, regimuri oligarhice, absența virtuală a dialogului politic între președinții statelor, acțiunile inconsistente ale structurilor de putere ale ambelor părți și neîncrederea politică continuă au complicat relația bilaterală.

Complexitatea relațiilor politice dintre cele două state vecine s-a datorat diverselor motive și factori, inclusiv crizelor politice interne, cu toate acestea, lipsa completă de dialog între Președintele Republicii Moldova, I. Dodon, și fostul președinte al Ucrainei, P. Poroshenko, a fost cauzată de declarațiile lui I. Dodon cu privire la apartenența Crimeii. Drept urmare, dialogul politic dintre președinți a ajuns la cel mai jos punct din istoria relațiilor moldo-ucrainene. În același timp, contactele periodice ale premieru-

lui Republicii Moldova cu autoritățile din Ucraina au făcut posibilă realizarea unei cooperări pragmatice în multe domenii. Adesea, acest lucru este legat de relațiile personale prietenoase ale lui P. Poroshenko și V. Plahotniuc, liderul Partidului Democrat din Moldova și interesele comune ale acestora de afaceri, care stau la baza unei strânse cooperări între părți. Ciclul pozitiv al relațiilor bilaterale dintre state a fost continuat de noul prim-ministru al Republicii Moldova, M. Sandu, care, la o lună de la numire, a efectuat prima vizită oficială la Kiev, la 17 iulie 2019, unde s-a întâlnit cu noul președinte al Ucrainei, V. Zelensky. Au fost discutate probleme legate de securitatea regională și integrarea europeană, precum și agenda bilaterală pentru cooperarea comună ulterioară. Întâlnirea dintre I. Dodon și V. Zelensky nu a avut loc încă, în ciuda înțelegerilor atinse în timpul conversației lor telefonice, deoarece a fost criticată de experți și societatea civilă din Ucraina.

Data marcantă pentru recunoașterea de către state a noilor condiții de dezvoltare regională a fost 2014. Agravarea relațiilor dintre Ucraina și Federația Rusă ca urmare a anexării Crimeii și a războiului din estul Ucrainei a împins statele către o apropiere mai activă cu Occidentul. Problemele de securitate regională și ripostarea noilor provocări și amenințări au contribuit la unificarea pozițiilor statelor pe o serie întreagă de probleme, inclusiv în ceea ce privește regiunea transnistreană. La 7 octombrie 2017, a fost semnat un Acord privind controlul comun al frontierei la hotarul moldo-ucrainean.¹⁸ Sime-

¹⁸ Acord între Guvernul Republicii Moldova și Cabinetul de Miniștri al Ucrainei privind controlul în comun al persoanelor, mijloacelor de transport, mărfurilor și obiectelor în punctele comune de trecere a frontierei de

tria acțiunilor autorităților din Moldova și Ucraina a devenit o caracteristică definitorie pentru crearea de puncte de control comune. Un rol special în acest proces îi revine misiunii EUBAM, susținută de Comisia Europeană, ale cărei activități sunt axate pe îmbunătățirea nivelului de protecție a segmentului transnistrean al frontierei. Rezultatele obținute au fost exprimate în reducerea nivelului de contrabandă prin creșterea eficienței controlului vamal, elaborarea standardelor adecvate pentru asistența transfrontalieră și îmbunătățirea competențelor profesionale ale serviciilor de frontieră din Moldova și Ucraina.¹⁹

Includerea factorului european în dialogul politic în perioada 2009-2019 reprezintă principala caracteristică distinctivă a relațiilor dintre Moldova și Ucraina, care a influențat intensificarea contactelor la

stat moldo-ucrainene// <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=372414>

¹⁹ Misiunea Uniunii Europene de Asistență la Frontieră. Raport Anual 2016 // <http://eubam.org/publications/eubam-annual-report-2016/>

cel mai înalt nivel, demonstrarea solidarității regionale și începutul construirii relațiilor în spiritul pragmatismului. În același timp, lipsa de siguranță și claritate în politica externă a Republicii Moldova, demarcarea pozițiilor după principiul geopolitic și dorința de a fi implicat simultan în proiecte geo-economice opuse au provocat îngrijorarea părții ucrainene și continuă să aibă un efect distructiv asupra contextului general al relațiilor politice bilaterale.

Cooperarea comercial-economică și energetică

Ucraina este principalul partener comercial al Republicii Moldova și ocupă locul trei după România și Rusia. În 2018, Moldova a intrat în TOP-30 ai partenerilor comerciali din Ucraina și în TOP-20 a piețelor promițătoare, care sunt determinate de Strategia de Stat a Exportului Ucrainei pentru perioada de până în 2021.

Tabelul 1: Dinamica comerțului bilateral între Republica Moldova și Ucraina 2009-2018¹

Anul	Export / mii dolari SUA	Import / mii dolari SUA
2009	81 302,60	458 758,80
2010	91 586,90	528 520,30
2011	152 997,90	641 161,60
2012	122 408,40	594 284,40
2013	140 385,70	659 136,80
2014	109 226,80	546 370,00
2015	45 839,30	371 127,90
2016	49 706,45	383 892,41
2017	65 524,03	511 096,14
2018	80 275,94	577 085,77

¹ Comerț extern. Biroul național de statistică // <http://www.statistica.md/category.php?l=ro&idc=336>

În perioada 2009-2018 dinamica balanței comerciale a variat, dar a fost în general pozitivă. Scăderea indicatorilor se datorează în mare măsură activării cooperării economice cu UE de către cele două state. Ponderea comerțului exterior ale acestora către țările UE crește rapid. În același timp, autoritățile au remarcat în mod repetat că există oportunități reale care nu au fost utilizate pe deplin pentru creșterea comerțului reciproc între Moldova și Ucraina. A fost planificat să se ajungă la 1 miliard de dolari, ținând cont de profiturile de pe piața energiei, lucru care nu a putut fi realizat. Pentru a spori cooperarea în domeniul dat, este considerat importantă sporirea activității Comisiei interguvernamentale moldo-ucrainene pentru colaborare comercial-economică. În plus, domeniile de cooperare precum prelucrarea produselor agricole, producția de utilaje agricole, implementarea tehnologiilor de economisire a energiei pentru prelucrarea și stocarea produselor agricole rămân a fi promițătoare și neexplorate de către părți.

Problema energetică este una dintre prioritățile în cooperarea bilaterală. Factorul energetic a cauzat în mod repetat numeroase probleme. Cele mai elocvente exemple pot fi conflictul de gaze dintre Ucraina și Rusia în perioada 2008-2009, care a afectat țările UE, precum și o nouă rundă a acestui conflict după 2014, asociată cu o creștere a plăților pentru gaze pentru Ucraina, care au fost de fapt egalele cu costul european de bază. Drept urmare, Ucraina a refuzat să importe gaz din Rusia și a început să își crească producția din propriile sale zăcămintele. O sarcină ambițioasă a fost stabilită către 2035 - nu doar de a crește producția de gaz pent-

ru nevoile proprii, ci și a începe exportul acestuia.²⁰ Cu toate acestea, deocamdată, gazul rusesc în tranzit trece prin sistemul ucrainean de transport a gazelor către țările UE, iar de acolo este importat prin revers spre Ucraina prin Slovacia, Polonia și Ungaria. Se caută modalități de creștere a producției proprii de gaze.

Dependența energetică a Moldovei este extrem de ridicată, ceea ce face ca economia să fie extrem de vulnerabilă la perturbările externe ale aprovizionării cu energie și la fluctuațiile prețurilor transportatorilor. Dependența ridicată de gazul și electricitatea importate, datoriile istorice, sistemele depășite care generează energie electrică și termică sunt principalii catalizatori ai problemelor energetice din Moldova. De mai bine de douăzeci de ani, Ucraina a fost un partener de încredere și furnizor de energie electrică, totuși, problema tranzitului de gaze prin Ucraina în contextul deteriorării relațiilor dintre Ucraina și Rusia este una dintre problemele cheie pentru Guvernul Moldovei, care necesită o soluție optimă.

Ținând cont de faptul că și Moldova și Ucraina sunt membri cu drepturi depline ale Comunității Energetice a UE, perspectivele cooperării reciproce în sectorul energetic sunt destul de vaste. Un set de directive UE în domeniul aprovizionării cu gaze și electricitate vizează în principal asigurarea securității aprovizionării cu energie. În 2018, Moldova și Ucraina au semnat un Memorandum pentru sincronizarea funcționării sistemelor lor energetice cu Rețeaua europeană a operatorilor de

²⁰ Cum să vă încălziți fără Rusia: există oare suficient gaz în Ucraina de Vest // <https://www.bbc.com/ukrainian/features-russian-47209883>

sisteme de transport de energie (ENTSO-E).²¹ Întrucât necesitatea integrării sistemelor energetice ale statelor în rețeaua paneuropeană devine din ce în ce mai tangibilă, este important să accelerăm procesul de reformare a pieței de energie electrică și modernizarea infrastructurii. Acest lucru va reduce dependența de Federația Rusă în sectorul energetic.

Un ajutor semnificativ pentru economie și infrastructură au fost realizările din ultimii ani asociate cu dezvoltarea unui număr de acorduri privind transportul internațional și traficul aerian. Astfel, în 2018, a fost semnat un Protocol privind modificarea Acordului dintre Guvernul Republicii Moldova și Guvernul Ucrainei din 20 martie 1993 privind traficul rutier internațional. Datorită faptului că volumele de export și import de mărfuri între state sunt în creștere, aceste schimbări sunt considerate extrem de importante, deoarece permit transportul internațional de mărfuri în regim liberalizat. Acordul semnat între părți privind traficul aerian va reglementa serviciile aeriene de pasageri și de mărfuri între cele două țări.²² În același timp, trebuie menționat că în prezent compania aeriană ucraineană UIA și compania aeriană moldovenească Air Moldova sunt monopolști pe piața transportului aerian, al cărei cost înalt nu este argumentat din punct de vedere economic, ceea ce necesită dezvoltarea de măsuri pentru protejarea intereselor naționale ale statelor în industria aviației.

Nerezolvate sunt cele mai importante și sensibile probleme care au un caracter învechit. Printre acestea se numără finalizarea procesului de demarcare a frontierelor, recunoașterea drepturilor de proprietate și reglementarea condițiilor de exploatare a complexului hidrografic Nistru, care sunt incluse în așa-numitele „acorduri de pachete”, ale căror principiu este următorul: „nimic nu este convenit până când totul este convenit”, adică prevede semnarea și schimbul simultan de documente relevante.

Având în vedere relațiile moldo-ucrainene în contextul politicii de integrare europeană, este important să se ia în considerare Programul de cooperare teritorială a țărilor Parteneriatului Estic,²³ în cadrul căruia UE acordă asistență pentru cooperarea transfrontalieră dintre Moldova și Ucraina. Aceasta contribuie la intensificarea interacțiunii economice a regiunilor de frontieră, are un efect benefic asupra combinării capacităților și potențialului de resurse ale celor două state vecine și, de asemenea, ajută la atragerea mai multor antreprenori, organizații publice și la implementarea proiectelor de infrastructură și logistică. O importanță deosebită o are consolidarea activităților Euroregiunilor „Nistru”, „Prutul de Sus”, „Dunărea de Jos” pentru a armoniza dezvoltarea zonelor de frontieră.

Problemele de mediu continuă să rămână actuale. De zece ani, Ucraina negociază cu partea moldovenească pentru semnarea Acordului privind funcționarea nodului hidroenergetic de pe Nistru. Cu toate acestea, ecologiștii moldoveni consideră

21 Ucraina și Moldova vor coordona în comun integrarea sistemelor energetice cu UE // https://elektro-vesti.net/60333_ukraina-i-moldova-budut-sovmestno-koordinirovat-integratsiyu-energosistem-s-es

22 Moldova și Ucraina liberalizează transportul auto și aerian // <https://gov.md/ru/content/moldova-i-ukraina-liberalizuyut-vozdušnyy-i-avtotransport>

23 Cooperarea teritorială a țărilor din cadrul Parteneriatului Estic (EaPTC) // <http://eaptc.eu/ru/eaptc-program.html>

că acest acord este extrem de riscant și dăunător ecosistemului Nistru. În 2016, Guvernul Ucrainei a aprobat Programul de Dezvoltare Hidroenergetică până în 2026,²⁴ care prevede construcția a șase noi hidrocentrale în Nistrul superior, în partea sa plată. Acest lucru poate duce la un dezastru de mediu, secarea râului Nistru și o deficiență acută de resurse de apă potabilă în ambele state. Nistrul este principala sursă de apă potabilă în Republica Moldova. Orașe precum Chișinău, Bălți, Rezina, Soroca, Criuleni, Orhei folosesc resursele de băut din acest râu. În 2017, Republica Moldova a elaborat un proiect de reguli tehnice pentru funcționarea complexului hidroelectric Nistru, care trec foarte încet de faza de coordonare. Este important să se stabilească un mecanism de coordonare a activității instituțiilor relevante în domeniul hidroenergetic și să se organizeze negocieri moldo-ucrainene în contextul prevenirii unui dezastru de mediu și umanitar. Părțile trebuie să respecte Acordul de cooperare în domeniul protecției și dezvoltării durabile a bazinului râului Nistru și să utilizeze pe deplin mecanismele internaționale elaborate pentru protecția acestuia, precum și să prevină stagnarea în procesul de elaborare a acordurilor privind problemele de mediu.

Concluzii și recomandări

Astfel, dilema alegerii geopolitice a devenit punctul de plecare al politicii de integrare europeană a celor două state, care s-a dezvoltat progresiv de-a lungul timpului și s-a înrădăcinat ferm în angaja-

mentul statelor față de vectorul european de politică externă. Un accent pe finalizarea reformelor inițiate în conformitate cu standardele europene va spori bunăstarea acestor state, va îmbunătăți calitatea vieții cetățenilor obișnuiți și va implementa proiecte comune moldo-ucrainene, unite de o aspirație europeană comună.

Relațiile bilaterale de prietenie și bună vecinătate dintre Republica Moldova și Ucraina sunt unite nu numai de rădăcinile istorice profunde, de unitatea angajamentului european, dar și de prezența unor perspective largi de aprofundare a cooperării reciproc avantajoase în contextul politicii de integrare europeană. Implicarea factorului european în dialogul politic al statelor a combinat în mare parte eforturile în soluționarea conflictului transnistrean și reintegrarea țării, menținerea securității regionale, cooperarea transfrontalieră în cadrul EUBAM, precum și combaterea corupției și contra-bandei.

Pentru a consolida relațiile moldo-ucrainene și extinde formele și direcțiile de cooperare bilaterală, se impune important:

- *Având în vedere schimbările care au apărut în aceste state și accederea la guvernare a noilor structuri de putere, este important să se stabilească și să se consolideze dialogul politic între părți la toate nivelurile.*
- *Este important ca părțile să dea dovadă de simetrie în acțiuni și solidaritate în menținerea securității regionale și internaționale.*
- *Ar trebui continuată dezvoltarea cooperării în domeniile comercial, economic și cultural, explorând noi direcții și oportunități de cooperare bilaterală.*

²⁴ Programul de dezvoltare a hidroenergiei pentru perioada de până în 2026. Cabinetul de miniștri al Ucrainei din 13 iulie 2016 nr. 552-p Kiev // <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/552-2016-%D1%80#n7>

- Este considerat important extinderea forumurilor de dialog comune și introducerea de noi formate de interacțiune, implicând mai activ spre participare societatea civilă din aceste state.
- Este necesară utilizarea experienței europene pentru modernizarea statelor și asigurarea unui viitor prosper pentru cetățeni prin unificarea eforturilor și implementarea de noi proiecte comune promițătoare în domeniul dezvoltării potențialului economic, strategiilor de transport, infrastructurii și comunicațiilor. Acest lucru va îmbunătăți dezvoltarea economică a statelor, va spori exporturile acestora către piețele internaționale, inclusiv piețele UE, va facilita integrarea lor în coridoarele europene de transport, va satisface necesitățile mediului de afaceri în servicii de transport de înaltă calitate, precum și va crește mobilitatea forței de muncă, va revitaliza activitatea industrială și de afaceri.
- De asemenea, ar trebui dezvoltate mai intens inițiativele comune pentru integrarea europeană în domeniul energiei, reglementărilor tehnice, dezvoltării economiei digitale și a altor domenii. Extinderea cooperării în domeniul științei, educației și culturii este considerată relevantă. În special, revitalizarea comisiei moldo-ucrainene privind cooperarea tehnico-științifică și extinderea proiectelor tehnico-științifice comune pentru desfășurarea cercetărilor în cadrul programelor-cadru europene.

Republica Moldova: din stagnare și regres spre identificarea formatului optim de cooperare cu Federația Rusă și CSI

Natalia Stercul

Dr. conf.univ., expert, Director de program, Departamentul Studii Estice: Ucraina și Rusia, Asociația pentru Politica Externă

Relațiile moldo-ruse au fost întotdeauna privite prin prisma parteneriatului strategic, indiferent de natura practic permanent de stagnare și a regres a dialogului bilateral, care poate fi observat clar în retrospectiva istorică. Acest lucru a fost exprimat în utilizarea repetată a instrumentelor diplomatice și economice pentru a contracara politicile unul altuia, neîncrederii față de elitele politice și a tensiunii relațiilor. Combinarea elementelor de putere „moale” și „dură” ca componente integrante ale

politicii rusești în raport cu Moldova continuă să-și exercite influența, aspectele sale de esență și instrument nu sunt susceptibile tehnologiilor politice de opunere utilizate de partea moldovenească.

Odată cu venirea la putere a noului Guvern în 2019, Republica Moldova încearcă să construiască un nou format eficient pentru cooperarea bilaterală, ținând cont de vectorul european de politică externă a dezvoltării statului. Principala caracteristică distinctivă a acestei încercări este îndepărtarea de la o politică de dualitate în acțiunile Președintelui și Guvernului Republicii Moldova în relația cu Federația Rusă și construirea relațiilor pe principiul - integrarea în UE, cooperarea cu Federația Rusă și CSI.

Particularitățile dialogului politic moldo-rus

Interesul părților de a dezvolta relații în spiritul cooperării constructive bazate pe beneficiul reciproc, exprimat de noua elită politică, care a ajuns la putere în Republica Moldova în 2009, a predeterminat încercarea de a construi un echilibru real al intereselor pragmatice ale părților. Cu toate acestea, ratificarea de către Parlamentul Republicii Moldova a Acordului de Asociere cu UE la 2 iulie 2014 a dus la deteriorarea relațiilor moldo-ruse. Rusia și-a intensificat imediat arsenalul de instrumente politico-economice și de informare care vizează cele mai sensibile domenii în relațiile dintre state. În aceeași zi, au fost semnate 7 memorandumuri de cooperare interdepartamentală între Rusia și Transnistria nerecunoscută.²⁵ Reducerea dialogului politic a predeterminat interacțiunea bilaterală tensionată.

În aprilie 2016, Vicepremierul, Ministrul afacerilor externe și integrării europene Andrei Galbur a efectuat o vizită la Moscova. S-a așteptat la un progres în relațiile dintre Moldova și Rusia. Părțile au discutat posibilitățile de consolidare a cooperării moldo-ruse. Aceasta a fost o manifestare a dorinței autorităților moldovenești de a relua cooperarea bilaterală, iar din partea rusă - disponibilitatea acestora de a revizui și de a apropia pozițiile cu privire la problemele cheie ale relațiilor bilaterale. Încercarea de a începe construcția unei noi platforme de cooperare între state a eșuat.

În dialogul politic dintre șefii de stat ai Republicii Moldova și Federației Ruse a existat o pauză destul de lungă datorită particularităților evoluției politice interne a Republicii Moldova. Cu toate acestea, pe 17 ianuarie 2017, după o întrerupere de nouă ani, relațiile dintre președinți au fost reluate din nou. Dinamica pozitivă care s-a prefigurat în dialogul politic al statelor a fost umbrită de declararea persoanei non grata a vicepremierului rus Dmitrii Rogozin și de expulzarea diplomaților ruși, inițiate de guvernul pro-european al Moldovei în baza informațiilor primite de la serviciile speciale moldovenești. Rusia a ripostat și a anunțat expulzarea a cinci diplomați moldoveni. Acesta a servit drept un precedent pentru deteriorarea relațiilor și o demonstrație de neînțelegere reciprocă și neîncredere politică.

În 2018, încercările de consolidare a dialogului moldo-rus au fost însoțite de complexitatea situației politice interne din Republica Moldova, de declarațiile și acțiunile contradictorii ale autorităților, precum și de politica externă a Federației Ruse desfășurată în regiune, care este situată în mod tradițional în zona intereselor și influenței sale strategice. Cu toate acestea, pe acest fundal, au avut loc vizite periodice ale Președintelui Republicii Moldova la Moscova, întâlniri ale lui Igor Dodon cu Vladimir Putin, cu membrii Dumei de Stat a Adunării Federale a Federației Ruse, politicieni, oameni de stat, reprezentanți ai business-ului mare, ai mediului de afaceri și ai clerului Bisericii Ortodoxe Ruse. Saturația acestor contacte a atins un nivel fără precedent. Frecvența vizitelor Președintelui Moldovei la Moscova pare cel puțin ciudată și nu poate decât să fie alarmantă,

²⁵ Rusia și Transnistria a semnat 7 memorandumuri pentru dezvoltarea protocolului «Rogozin-Șevciuc» // <https://regnum.ru/news/1821225.html>

deoarece acest fapt indică o intensificare a influenței Kremlinului. În plus, astfel de acțiuni active întreprinse de Președinte pentru a stabili un dialog cu Rusia au fost criticate în mod repetat de Guvern și de Parlamentul Republicii Moldova.

Noul Guvern, condus de Maia Sandu, ajuns la putere în 2019, a reușit să pună bazele promovării unui dialog moldo-rus sincer și deschis și să se îndepărteze de politicile de confruntare interne ale Guvernului și ale Președintelui în ceea ce privește Rusia, menținând în același timp o politică externă cu vector european ferm.

Federația Rusă continuă să fie un partener important pentru Republica Moldova. Construirea unui nou format de relații între state pare posibilă dacă partea moldovenească va urmări o politică clar formulată și un dialog deschis, în care vor fi luate în considerare interesele naționale ale statului moldovenesc. Aceasta se referă la respectarea principiului neutralității, retragerea trupelor ruse din regiunea transnistreană, eliminarea munițiilor care se păstrează în depozitele de la Colbasna, renunțarea la utilizarea instrumentelor de presiune economică și alte metode utilizate pe scară largă de partea rusă pentru a-și menține influența în regiune. Tensiunea relațiilor politice dintre state poate fi depășită prin renunțarea la discuțiile controversate și găsirea unui numitor comun în cooperarea bilaterală. Aceasta poate fi cheia succesului și începutul dezvoltării unei platforme eficiente de dialog. Construirea unui nou format de parteneriat ar trebui să decurgă din schimbarea realităților moderne ale dezvoltării statelor, a contextului regional și internațional, precum și din înțelegerea faptului că Rusia

este un partener potențial puternic care va continua să influențeze regiunea.

Cooperarea comercial-economică

Baza dezvoltării pe termen lung a relațiilor comerciale și economice dintre Republica Moldova și Federația Rusă a fost Programul de cooperare economică între Guvernul Republicii Moldova și Guvernul Federației Ruse pentru perioada 2009-2020.²⁶ Între 2009 și 2014 relațiile comerciale și economice se dezvoltau constant (a se vedea Tabelul 1). În perioada 2014 - 2017, a fost conturată o tensiune a relațiilor moldo-ruse. Acțiunile de contracarare ale Rusiei ca urmare a apropiării Moldovei cu UE nu s-au limitat doar la metode diplomatice, fiind, de asemenea, utilizate pe scară largă instrumente economice, ceea ce a dus la reducerea în jumătate a comerțului între cele două țări (a se vedea Tabelul 1). În rezultat, Moldova a cunoscut o pierdere semnificativă a pozițiilor sale pe piața rusă. Agravarea relațiilor dintre Rusia și Uniunea Europeană a complicat și mai mult situația.

Conștientizând complexitatea situației, nemulțumirea crescândă a reprezentanților mediului de afaceri, a migranților de muncă și a cetățenilor obișnuiți în 2016, autoritățile moldovenești au depus o serie de eforturi pentru a dezvolta o „foaie de parcurs” pentru restabilirea relațiilor comerciale dintre țări.²⁷ Aceas-

26 Protocolul celei de-a 14-a reuniuni a Comisiei interguvernamentale moldo-ruse pentru colaborare comercial-economică din 26 noiembrie 2016 // http://mec.gov.md/sites/default/files/protokol_rm-rf_29.11.16.pdf

27 Economia politică. Principalele probleme în relații dintre Moldova și Rusia // <http://newsmaker.md/rus/novosti/politicheskaya-ekonomika-osnovnye-problemy-v-otnosheniyah-moldovy-i-rossii-26038>

ta nu a fost o sarcină ușoară, deoarece Rusia a criticat în mod repetat Parteneriatul Estic în lumina orientării sale anti-ruse. În noiembrie 2016, a fost reluată activitatea Comisiei interguvernamentale moldo-ruse pentru colaborare comercial-economică. De asemenea, partea rusă a reluat dialogul cu Republica Moldova pe probleme de migrație. Din 1 martie 2017, a început efectul amnistiei pentru migranții muncitori din Moldova. Toate acestea demonstau dovada apropierii progresive a pozițiilor părților.

În 2018, s-a înregistrat o dezvoltare a legăturilor economice, o sporire a nivelului comerțului între state, o creștere a ofertei de vin și produse agricole, care anterior au provocat în mod repetat tensiuni între state. Această componentă a relațiilor bilaterale continuă să depindă de coerența deciziilor politice ale părților și să acționeze ca obiect de manipulare în procesul realizării de către Moldova a propriilor sale interese naționale, care nu coincid cu viziunea și planurile Rusiei.

Posibilitățile revizuirii întregii agende a colaborării moldo-ruse, inclusiv cooperarea comercială și economică au fost asociate în Rusia cu rezultatele noilor alegeri parlamentare din Moldova din 2019. O astfel de rezervă nu a fost făcută fără participarea Rusiei. Figura cheie a acestui proces Dmitrii Kozak - Reprezentantul Special al Președintelui Federației Ruse pentru dezvoltarea relațiilor comercial - economice cu Moldova. În urma înțelegerilor atinse între părți, comisia interguvernamentală moldo-rusă și-a reluat activitatea. În cadrul acesteia, au fost analizate domeniile prioritare ale cooperării comerciale și reluarea cooperării inter-

parlamentare ca o platformă importantă pentru dialogul bilateral. Tendința de resetare a relațiilor a fost consolidată de cel de-al II-lea Forum Economic Moldo-Rus, desfășurat la Chișinău.

Problema dependenței Moldovei de aprovizionarea cu energie rusă rămâne a fi o problemă. SAP Gazprom continuă să asigure nevoile de gaze naturale ale Republicii Moldova. În mod repetat era ridicată întrebarea în perioada 2009-2019 cu privire la plata către furnizorii ruși, care nu se realiza integral și cu încălcarea condițiilor contractuale. Subiectul politicii de prețuri a Rusiei în acest domeniu și datoria transnistreană față de Gazprom din cauza neîndeplinirii obligațiilor sale de a plăti gazele consumate rămâne extrem de sensibilă pentru Moldova. Din punctul de vedere al Moldovei, datoriile acesteia față de Gazprom constituie o problemă a politicii internaționale ce ține de gaze, pe care Rusia încearcă să o folosească pentru a pune presiune asupra Republicii Moldova. Având în vedere acest lucru, părțile ar trebui să continue consultările cu privire la soluționarea cuprinzătoare a problemelor de cooperare în sectorul energetic în general și în sectorul gazelor naturale, în special.

Noul format de cooperare cu Rusia implică intensificarea cooperării comerciale și economice, extinderea vânzărilor de produse moldovenești pe piața rusă și atragerea investițiilor în țară. Pentru aceasta, este important să ne îndepărtăm de la politizarea cooperării comercial-economice dintre țări, să construim relații pe baza intereselor economice și comerciale reciproc avantajoase, precum și să rezolvăm problemele existente în acest domeniu, multe dintre ele fiind create ar-

tificial. Formatul poli-vectorial al politicii externe a Moldovei, construit în noile condiții de evoluție istorică, constă în continuarea politicii de integrare europeană prin cooperare simultană cu Federația Rusă și CSI.

Relațiile dintre Republica Moldova și CSI

CSI este o organizație regională interstatală recunoscută de comunitatea internațională și bazată pe cooperarea statelor independente, a cărei activitate are ca scop consolidarea stabilității și dezvoltării economice durabile a statelor membre. În 2009, în cadrul CSI, au început lucrările la un nou proiect de document privind Zona de Comerț Liber, cu scopul de a actualiza conceptul de dezvoltare ulterioară a acestei organizații și la un proiect de strategie pentru dezvoltarea economică a acesteia pentru perioada de până în 2030. Noul document a fost semnat la 18 octombrie 2011 de către guvernele statelor membre, inclusiv de Republica Moldova.

În contextul integrării europene, problema calității de membru a Moldovei în CSI a devenit în repetate rânduri obiectul speculațiilor politice. Semnarea Acordului de Asociere cu UE de către Moldova nu a presupus retragerea acesteia din CSI. Totuși, reprezentanții aripilor liberale de două ori (în martie 2014 și în ianuarie 2018) au înaintat inițiativa de a denunța Acordul privind crearea CSI. În ciuda faptului că autoritățile moldovene nu au susținut o inițiativă atât de radicală a politicienilor radicali, în 2017, participarea Republicii Moldova la Adunarea Interparlamentară a CSI a fost blocată. În plus, Republica Moldova

a refuzat să prezideze CSI în 2017, invocând dificultăți financiare. În 2019, autoritățile moldovenești încearcă să reînvie cooperarea cu CSI, ghidate de importanța pentru Moldova a unei zone de liber schimb în cadrul acestui format.

În ciuda declinului exportului de mărfuri moldovenești către țările CSI, din cauza reorientării acestora către piața UE, CSI continuă să fie o piață semnificativă pentru vânzarea produselor moldovenești. Țările CSI reprezintă aproximativ 35% din comerțul exterior al Republicii Moldova (a se vedea Tabelul 1). Organizația promovează dezvoltarea economiei, libera circulație a cetățenilor, accesul produselor moldovenești pe piețele externe și nu impune restricții asupra domeniilor de politică internă și externă. După ce președintele I. Dodon a ajuns la putere, nevoia de aderare la CSI în Moldova a fost argumentată de importanța unui regim de liber schimb care să ofere acces agenților economici moldoveni pe piețele țărilor participante. Schimbarea situației politice interne din țară și venirea la putere a noului guvern, condus de M. Sandu, în 2019 a marcat o nouă etapă în relansarea relațiilor dintre RM și CSI. Moldova încearcă să crească performanța exporturilor nu numai către Federația Rusă, care rămâne principalul partener comercial din cadrul CSI, dar și către alte state membre ale acestei structuri. Participarea la această organizație facilitează comerțul regional prin îmbunătățirea relațiilor comerciale între state și menținerea taxei vamale zero pentru mai mult de 10 mii de grupuri de mărfuri. Mai mult, a fost prevăzut un mecanism pentru soluționarea litigiilor comerciale în cadrul OMC. Principala caracteristică

Tabelul 1: Dinamica cifrei de afaceri comerciale RM-FR și RM-CSI 2009-2018

Anul	Exportul RM în statele CSI în total (mii dolari SUA)	Importul RM din statele CSI în total (mii dolari SUA)	Exportul RM în FR (mii dolari SUA)	Importul RM din FR (mii dolari SUA)
2009	490 415,2	1 141 782,6	286 491,6	374 512,8
2010	624 003,2	1 256 851,6	403 978,4	586 477,3
2011	919 265,0	1 713 415,9	625 509,4	822 961,0
2012	928 119,5	1 623 721,2	655 132,0	816 882,1
2013	923 219,8	1 672 307,7	631 931,5	788 040,5
2014	735 647,7	1 449 245,9	423 717,5	717 220,6
2015	492 294,6	1 018 110,7	240 648,6	535 691,1
2016	414 185,25	1 027 442,11	233 177,4	535 201,08
2017	462 820,45	1 206 051,90	254 534,82	571 704,23
2018	415 922,25	1 449 078,77	218 571,10	720 656,63

distinctivă a sistemului actual care s-a dezvoltat în cadrul CSI în cei peste 20 de ani de existență este trecerea de la acordurile bilaterale la acordurile multilaterale, ceea ce a dus la o reducere semnificativă a multor proceduri bilaterale.

În 2019, la o reuniune a Comisiei Mixte CSI, la care a luat parte și Republica Moldova, a fost actualizat conceptul de dezvoltare ulterioară a CSI. Proiectul de strategie de dezvoltare economică a CSI pentru perioada de până în 2030 a fost reformatat într-un proiect de Declarație privind cooperarea economică strategică a statelor membre CSI,²⁸ care va crea un mecanism de parteneriat eficient, menit să îmbunătățească dezvoltarea relațiilor economice, atât în cadrul CSI, cât și în cooperare cu alte organizații. Acest lucru va crește competitivitatea statelor participante, va asigura dezvoltarea în continuare a comerțului reciproc, precum și dezvoltarea și implementarea proiectelor de investiții.

²⁸ Declarația privind cooperarea economică strategică a statelor membre CSI // <http://www.newscentralasia.net/2019/10/14/declaration-on-economic-cooperation-cis-ru/>

Concluzii și recomandări

Dialogul moldo-rus, adesea privit ca un dialog strategic pentru perioada 2009-2019, a reflectat practic întreaga paletă de tensiune, relevând problemele acute ale relațiilor bilaterale. Sursele cheie ale dificultăților sunt:

- *inerția în politica rusă, presupunând păstrarea influenței tradiționale a Rusiei asupra Republicii Moldova;*
- *influența intereselor înguste, exprimată în promovarea de către politicieni individuali a propriilor obiective, care sunt contrare intereselor naționale ale Republicii Moldova;*
- *problema percepției reciproce, necesitând o reducere a "gradului" de retorică publică, ceea ce nu va provoca o reacție contraproductivă a elitelor politice ale acestor state.*

Noul format de cooperare construit între Republica Moldova și Federația Rusă și CSI deschide oportunități pentru îmbunătățirea înțelegerii reciproce și soluționarea problemelor controversate existente între state.

Pentru a constitui un format optim de cooperare între Republica Moldova și Federația Rusă:

- Este nevoie de continuarea unui dialog politic pragmatic la toate nivelurile de guvernare, ghidat de claritatea și precizia formulării sarcinilor puse.
- Se impune necesară revizuirea domeniilor problematice legate de apropierea de poziții cu privire la problemele fundamentale ale cooperării bilaterale moldo-ruse. Este nevoie de punerea bazei de construcție a unui dialog onest și deschis întemeiat pe încrederea politică a părților, care va pune bazele unei cooperări de succes pe termen lung.
- Este important să ne concentrăm asupra intereselor economice pragmatice comune. Noul format al cooperării comercial - economice ar trebui să fie construit pe baza realității create - aspirațiile europene ale Republicii Moldova și beneficiul reciproc în urma cooperării bilaterale moldo-ruse.
- Să fie concentrate eforturile pentru elaborarea unui plan de măsuri pentru reducerea influenței Rusiei, în cazul unei politici de presiune din partea acesteia în procesul de stabilire a unui nou format de cooperare.
- Identificarea soluțiilor de compromis, ținând cont de interesele naționale ale Republicii Moldova.

În vederea creării unui format optim pentru cooperarea cu CSI, pentru Republica Moldova este considerat important:

- Efectuarea unei politici comerciale eficiente cu țările CSI, contribuind la dezvoltarea economică a acesteia și la creșterea comerțului.
- Evaluarea măsurilor de reglementare și procedurale existente în domeniul comerțului cu țările CSI.
- Depășirea echilibrului comercial negativ cu țările CSI, realizând pe deplin potențialul pieței de desfacere a bunurilor din CSI.
- Îndepărtarea de la politizarea problemei cooperării comerciale și economice cu țările CSI.
- Stabilirea de relații cu țările CSI pe baza intereselor reciproc avantajoase în vederea dezvoltării stabile a acestora, care va contribui la promovarea proiectelor de afaceri comune și la crearea unui climat de afaceri favorabil.

Relațiile Moldovei cu Polonia și Grupul de la Visegrad

Octawian Milewski

Expert în Europa Centrală și de Est, core-spondent RFI România în Polonia

Relevanța Poloniei și rolul Grupului de la Visegrad

Țările Europei Centrale - cel mai bine reprezentate colectiv prin platforma

sub-regională a Visegrad 4 (V4) – sunt pentru Moldova printre susținătorii politici cei mai activi, în special prin prisma politicilor de asociere cu Uniunea Europeană. V4 devine relevant pentru Moldova abia după ce grupul se consolidează ca platformă relativ formală, dar și individual ca state membre UE, undeva spre începutul ultimului deceniu.

În același timp, în perioada 2009-2014 regiunea de la est de granița externă a UE urcă în lista priorităților. Noile state membre din care fac parte țările V4 și-au găsit o nișă importantă de politici externe și o proiecție nouă pentru propria dezvoltare în cadrul UE prin specializarea pe relația cu Vecinătatea Estică. Principalul atu al acestor state în relație cu Moldova devine expertiza transformării prin Europeanizare (adoptarea acui-ului european) și capacitatea de a corobora solicitările (fie și teoretice) de asociere (și potențial integrale) ale Moldovei la Bruxelles.

În 2012, V4 lansează propriul program pentru țările Parteneriatului Estic (V4EaP). Moldova devine în această perioadă al treilea recipient cumulativ ca mărime de asistență pentru dezvoltare din partea V4 (după Ucraina și Belarus²⁹), beneficiind de proiecte pe canale bilaterale – cel mai elocvent exemplu fiind Agenția Polonă pentru Dezvoltare (Polish Aid) și Solidarity Fund PL în Moldova sau programul bilateral de cooperare în domeniul Ajutorului Oficial Extern între Cehia și Moldova 2011-1730, și Slovak Aid a cărei prezență în Moldova a crescut gradual începând cu 2013.

De asemenea, V4 oferă proiecte de dez-

29 Balázs Gyimesi, The Visegrad Group's development assistance to Eastern Partnership countries, 02.10.2016 Pentru detalii vezi <http://www.nouvelle-europe.eu/node/1953> Este foarte dificil de a calcula suma cumulată exactă a resurselor anuale cheltuite de cele patru guverne împreună deoarece nu toate guvernele dispun de instrumente similare de ODA (Official Development Aid), iar datele prezentate public uneori lipsesc sau nu sunt centralizate. De asemenea, interesul fiecarei țări V4 are priorități diferite. Cele mai generoase țări din V4 conform sumelor cheltuite din 2009 până în prezent rămân Cehia (fiind până în 2012 principalul donator pentru Moldova în V4) și Polonia asistența căreia a crescut începând cu 2012 ridicându-se anual la suma cumulată (Prin V4EaP, formate bilaterale și multilaterale) de aproximativ 1.5 mln Euro.

30 Zsuzsanna Végh, Visegrad Development Aid in the Eastern Partnership Region, Ośrodek Studiów Wschodnich / Centre for Eastern Studies, Warsaw, February 2014, p.10

voltare și prin formatul multilateral al International Visegrad Fund (IVF) cu un buget inițial anual de 1.46 mln Euro dedicat tarilor din PE. Însă pe măsură ce ne apropiem de prezent doar 13% din bugetul IVF este dedicat țărilor din PE, ceea ce reflectă o anumită oboseală față de proiectul PE per anamblu din perspectivă V4. Spre exemplu, Cehia își propune ca abia în 2022 atunci când Praga va deține președinția Consiliului, EaP să suporte o revizuire din temelii (evident, la propunerea Cehiei) inclusiv în cadrul V4.³¹ În prezent prioritățile V4EaP sunt orientate spre societatea civilă și suportul cooperării între administrațiile locale, universități și cetățeni.³² Proiectele derulate sub umbrela IVF, însă, sunt departe de a trece peste pragul de proiecte mici și medii (mai rar), cu o proiecție strategică ca scop și impact³³.

Pe măsură ce ne apropiem de 2019, cel mai mare donator în V4, inclusiv pentru Moldova, a devenit în mod firesc Polonia, atât datorită potențialului sau vădit mai mare față de celelalte membre ale Grupului, cât și datorită faptului că în mare parte politicile relevante și comprehensive vizavi de Moldova din Europa Centrală au originat (2008) la Varșovia (și Stockholm), celalte capitale având un rol uneori suplینitor și funcțional minor prin prisma formatului

31 Discuție cu diplomat ceh de rang înalt, Varșovia, 2 octombrie 2019.

32 Un exemplu de tipuri de proiecte derulate prin V4EaP poate fi consultat aici: <https://www.mszy.gov.pl/resource/6b5b2840-b672-484e-a04a-687a5b4f3c3e;CR%2C%A0>

33 Este simptomatic și faptul că cele 20-25 de proiecte derulate anual de Solidarity Fund PL nu trec de pragul financiar de 10.000 de Euro per proiect. Importanța lor la nivel local nu poate fi pusă la îndoială, Solidarity Fund PL reprezentând un suport crucial pentru multe comunități locale, însă amploarea proiectelor sunt departe de a cauza o schimbare de paradigmă de la subdezvoltare cronică la dezvoltare sustenabilă la standarde europene. Pentru mai multe detalii vezi: <http://solidarityfund.md/istorii-de-succes/>

V4-Plus în care unul din vectorii politici a fost îndreptat spre statele Parteneriatului Estic. V4 devenise la acel moment (2011-2013) o importantă sursă de lobby la Bruxelles pentru statele din Parteneriatul Estic, inclusiv pentru Moldova, însă V4 nu a putut niciodată să reprezinte mai mult decât un suport politic și diplomatic suplimentar.

Pe acest fundal pentru prima oară în istoria relațiilor bilaterale, Polonia devine un donator de asistență oficială (official development aid) pentru Moldova cu impact³⁴ comparabil cu alți donatori ca SUA, Suedia sau România. Până la orizontul anilor 2009-2010 interesul Poloniei pentru Moldova a fost mai degrabă marginal, cu excepția ofertei unui credit de 15 mln de Euro (oferit în 2007) care așa și nu a mai fost contractat din cauza incapacității de a co-finanța proiecte propuse în infrastructură.³⁵ Prima vizită a unui demnitar polonez în Moldova se consumă abia în martie 2011, adică la două decenii de la declararea independenței³⁶.

Succesul primilor ani de negociere a Acordului de Asociere încurajează guvernul Poloniei să acorde un ambițios credit de 100 mln Euro (dobândă de 0.1% pe termen de 12 ani) pentru dezvoltarea

³⁴ În perioada 2004-2008 atunci când Polonia devine donator de ODA (official development aid) ajutorul oficial pentru dezvoltare oferit de Polonia a oscilat în mln Euro între 0.1 și 0.66 mln de Euro. M. Kosienkowski, "Poland: Rediscovering Moldova", p. 147, în Marcin Kosienkowski și William Schreiber, în *Moldova Arena of International Influence*, Lexington Books 2012

³⁵ M. Kosienkowski, "Poland: Rediscovering Moldova", p. 147, în Marcin Kosienkowski și William Schreiber, în *Moldova Arena of International Influence*, Lexington Books 2012

³⁶ Pentru o trecere detaliată în revistă a relațiilor bilaterale polono-moldovene în primele două decenii de independență ale Moldovei vezi Marcin Kosienkowski "Poland: Rediscovering Moldova", pp.143-158, în Marcin Kosienkowski și William Schreiber, în *Moldova Arena of International Influence*, Lexington Books 2012

Moldovei spre finele lui 2013. Acesta este momentul de cotitură în relațiile moldopolone, fapt observabil și prin intensitatea schimburilor de vizite la cel mai înalt nivel (prim-miniștri și miniștri de externe) însă în următorii ani (2015-2017) devine evident că Chișinăul nu mai este capabil să se ridice la nivelul așteptărilor Varșoviei.

La acel moment, generozitatea Poloniei era întrecută doar de grantul României cu o valoare similară, dar care ulterior va fi fost absorbit cu relativ mai mult succes la Chișinău, inclusiv datorită faptului că pentru București, Moldova a rămas poate singura destinație de politică externă coerentă ca stat membru UE generator de politici relevante pentru Moldova, în timp ce Polonia și-a concentrat eforturile pe Ucraina, trecând Moldova într-un registru secundar.

Politicele poloneze de politică externă în spațiul estic

Potențialul Parteneriatului Estic a reprezentat o reflecție și consecință a consolidării Poloniei ca stat UE, supranumită și "campioana Europei de Est" datorită dezvoltării sale excepționale în ultimele trei decenii. În acest context, un rol deosebit l-a jucat identitatea de politică externă a Varșoviei, pentru care Europa de Est – cu prisosință Ucraina - a reprezentat o prioritate strategică pentru ultimele două decenii. Astfel, atât timp cât Ucraina a stat în capul agen-dei estice a Poloniei, Moldova nu putea să lipsească și ea din coșul de politici poloneze pentru Europa de Est, însă Moldova a trebuit întotdeauna să fie conștientă de faptul că adesea nu poate fi decuplată de Ucraina în relația cu Varșovia, fie chiar

și datorită caracterului pivotal al Ucrainei pentru întreaga arhitectură de securitate euro-atlantică. Această realitate s-a simțit și mai mult după venirea la putere în Polonia a partidului Lege și Justiție care a manifestat un interes nuanțat mai pasiv și selectiv față de spațiul estic.

Pe măsură ce Polonia a continuat să fie un promotor consecvent al Parteneriatului Estic, șansele Parteneriatului la succes au fost relativ mai ridicate. În același timp, succesul Poloniei în Moldova a depins în egală măsură de capacitatea celei din urmă de a absorbi și mai ales implementa în mod eficient mesajele politice și politicile trans-regionale sau bilaterale concrete ale Poloniei. La orizontul anilor 2010-2011 Chișinăul începuse cu dreptul acest parcurs de europenizare a statului, devenind la randul său pentru câțiva ani, oarecum neașteptat, elevul model al PE (2011-2013).

În această perioadă Polonia dezvoltă un interes sporit pentru Moldova. Însă pe măsură ce Moldova a fost supusă capturării oligarhice interesul față de Moldova a scăzut, astfel încât spre finele anului 2016 Moldova nu mai este un subiect atât de important la Varșovia. Această răceală a durat practic până în prezent, sau cel puțin până la schimbarea anti-oligarhică din iunie 2019, noul capitol al relațiilor bilaterale așteptând să fie încă scris în viitorul cât mai apropiat posibil.

În același timp, politica Poloniei față de Moldova a reflectat începând cu 2016 și schimbările de politică internă și externă ale Varșoviei odată cu ascensiunea guvernelor conduse de Partidului Lege și Justiție. Vizitele demnitarilor polonezi, dar și a celor moldoveni în egală măsură,

devenind mai mult exerciții politice de consultare și de imagine publică. Însă până la momentul schimbării politice din Polonia în 2015, prin prisma politicii estice a Poloniei per ansamblu, ultimul deceniu poate fi diferentiat prin două mari direcții. Prima, 2010-2015, politica dezvoltării dinamice și pragmatice cu statele Parteneriatului Estic cu scopul europenizării și transformării lor în state viabile, consolidate, capabile să reziste la politicile de dezbinare alimentate de Rusia; și, ce de-a doua, 2016-prezent o politică selectiv reactiv-activă pe fondul ambițioaselor proiecte de dezvoltare internă ale Poloniei și a retoricii după modelul vag al democrației iliberale.

Politica externă a Poloniei în perioada 2016-prezent își pierde vizibil din caracterul său deschis, dedicat adesea relațiilor intensive cu estul Europei. Polonia devine mult mai concentrată pe sine, iar Europa de Est trece pe plan secundar în lista de priorități. Polonia încetează treptat a fi forța motrice din interiorul UE față de Parteneriatul Estic.

Astfel, schimbarea retoricii identitare față de Ucraina (ca produs secundar al iliberalismului promovat de Partidul Lege și Justiție (PLJ) reflectat inclusiv în politica externă) și strania încordare ocazională a relației cu Kyivul sub aspect identitar istoric a avut tangențial consecință și asupra interesului față de Moldova, care la rândul său a schimbat de facto paradigma de dezvoltare a relațiilor bilaterale, descurajând noi inițiative nu numai din partea Poloniei, dar slăbind și focusul din partea UE per ansamblu față de Moldova (acolo unde Polonia fusese până nu demult unul din cei mai

consecvenți promotori ai Parteneriatului Estic la Bruxelles). Același efect l-a avut și relația încordată a Poloniei cu Bruxelles-ul cu privire la statul de drept și justiție. Izolarea “blândă” a Varșoviei ce a urmat ca rezultat al iliberalismului PLJ, a avut consecințe, astfel, și asupra discursului normativ al Poloniei cu privire la partenerii estici. Dacă Ucraina a coborât vizibil în lista de priorități ale Varșoviei după 2016, atunci Moldova în general a fost trecută într-o ligă secundă.

“Nexus”-ul românesc în relația Poloniei cu Moldova

Puțini vor să facă public acest aspect, însă relația Moldovei cu Polonia (la nivel de percepție strategică) depinde în mod neasumat și de dinamica parteneriatului strategic dintre Polonia și România. Parteneriatul între cele două state NATO și UE poate contribui sau descuraja dinamica bilaterală moldo-poloneză prin prisma prioritizării strategice a României de către Polonia în detrimentul Moldovei. Altfel spus, în cazul în care România solicită explicit sau implicit un *droit de regard* în cadrul UE vizavi de Moldova, această solicitare este tranzitorie și asupra Poloniei, poate nu atât în formate multilaterale (Consiliul de Asociere de exemplu), cât în formate bilaterale.

Un exemplu în acest sens îl reprezintă consultări la nivel diplomatic între București și Varșovia, în timpul cărora Bucureștiul solicită ca orice consultări politice cu Chișinăul să fie acordate cu Bucureștiul³⁷. Cel mai elocvent exemplu în acest caz este Parteneriatul Estic care într-o anumită perioadă a

existenței sale a fost perceput la București ca un proiect ce făcea competiție strategiei României în regiunea Mării Negre (2010-2014) sau afirmării “următoarei strategii de politică externă a României după integrarea euro-atlantică”, adică, altfel spus, unirea României cu Moldova și implicit “arderea etapelor” în calea europeană a Moldovei.³⁸

Aceste percepții s-au schimbat odată cu ascensiunea lui Klaus Iohannis, însă la nivel diplomatic în Varșovia a rămas validă percepția: “sa nu irităm Bucureștiul manifestând prea multă dragoste pentru Chișinău”, ceea ce este o reflecție realistă și pe undeva legitimă a priorităților strategice ale Poloniei, însă acestea nu servesc neapărat interesul Moldovei.

Prioritizarea Bucureștiului “din contul Chișinăului” a venit și pe fondul dinamicii de Securitate în regiune după anexarea Crimeei, a războiului ruso-ucrainean nedeclarat și a militarizării Mării Negre. Agenda parteneriatului celor două mari țări din flancul estic al UE este dominat de probleme de securitate și apărare (la nivel bilateral și în baza Flancului Estic al NATO), dar și a unor noi proiecte de dezvoltare a infrastructurii critice cum ar fi Inițiativa Celor Trei Mări.

În acest context, orice potențială inițiativă poloneză de proporții se va asigura ca nu va contrazice interesele României în Moldova. Astfel, pe fundalul transformării Bucureștiului în avocatul regimului Plahotniuc în perioada 2016-2019, Varșovia nu a mai avut de ales adoptând o politică a expectativei și inerției. Această per-

³⁷ Discuții repetate cu diplomați polonezi în perioada 2013-15.

³⁸ Vezi afirmațiile repetate ale președintelui de atunci Traian Băsescu înainte de Summitul de la Vilnius din noiembrie 2013, dar și declarații de acest gen facute încă începând cu anul 2009, după câștigarea celui de-al doilea mandat la Cotroceni.

cepție a fost exacerbata în ultimii ani și de dezinteresul Chișinăului de a dezvolta un parteneriat bilateral cu Polonia.

Într-un final, Moldova niciodată nu a încercat să iasă din paradigma dependenței de harta mentală dominată de cei doi vecini geografici direcți (România și Ucraina) sau dependenței mentale de fosta metropola imperială (Moscova, în cazul partidelor de stanga sau a președinției sub Igor Dodon). Polonia a înțeles acest complex mental-identitar al Chișinăului, și începând cu 2016 nu a mai depus eforturi de a extrage Moldova din această zonă gri, responsabilitatea revenindu-i României atât cât a fost acest lucru posibil în condițiile în care au existat suficiente suspiciuni că agenda României pe Moldova a fost și ea capturată de interesele oligarhice ale lui V. Plahotniuc și Partidul Democrat.

Prezentul relației Republicii Moldova – Polonia

Relațiile moldo-poloneze sunt încă departe de a fi fost valorificate la justul lor potențial. Poate cel mai bun exemplu în acest sens este modul în care a fost gestionat creditul polonez de 100 mln de Euro la o dobândă de 0.1% pentru 12 ani, un credit acordat Moldovei în 2013 din care nu s-a cheltuit practic niciun cent până în prezent. Blocajul și incapacitatea guvernelor moldovene (începând cu cabinetul I.Leancă și terminând cu P.Filip) de a absorbi acest credit au survenit ca urmare a corupției din sistemul bancar moldovenesc și diferențelor de percepții cu privire la standardele și procedurile instituționale financiar-bancare ale Poloniei.

Refuzul Chișinăului de a-și ajusta sistemul birocratic-bancar responsabil de absorbția creditului la cerințele Poloniei a alimentat și mai mult dezinteresul față de Chișinău. Spre începutul lui 2017 (la inițiativa Ministerului de Finanțe moldovean) guvernul Filip a decis să lichideze unitatea pentru implementarea acordului pentru creditul polonez. Această măsură a venit contrar logicii angajamentelor contractuale precedente dintre companii și bănci poloneze și moldovenești. Astfel, până în prezent nici un cent nu a fost investit în interesul Moldovei, deoarece la Chișinău nu a existat voință și capacitate de a înțelege cerințele financiar-regulatorii ale Poloniei.

Relația bilaterală în perioada 2015-2019 (până în iunie) a ramas captivă disfuncționalității guvernelor moldovenești în mandatul cărora această potențială sursă de creditare foarte ieftină putea să contribuie la proiecte de importanță strategică pentru Moldova (în domeniul agriculturii mai ales, sau, spre exemplu, la construcția unei stații de epurare moderne în Chișinău așa cum s-a menționat în timpul ședinței de guvern din 4 septembrie 2019³⁹). Acest potențial încă poate fi recuperat în prezent, însă este necesar un stimulent politic și de resurse umane din partea cabinetului Sandu⁴⁰, precum și o îmbunătățire la nivel central (birocratic și diplomatic) a cunoștințelor despre standardele în domeniul bancar ale Statului Polon.

39 Pentru mai multe detalii vezi (min. 44-48) <https://www.privesc.eu/Arhiva/88299/Sedinta-Guvernului-Republicii-Moldova-din-4-septembrie-2019>

40 Aceste stimulente este necesar inclusiv la nivel de corp diplomatic detașat în Polonia, acolo unde ambasada Moldovei funcționează cu doar 5 diplomați și un buget de avarie.

Concluzii și recomandări

De la independență și până în prezent Moldova nu a prioritarizat niciodată relațiile cu țările Grupului de la Visegrad. În mentalul elitelor politice de la Chișinău relațiile cu aceste state au fost în cel mai bun caz secundare. Relația cu Varșovia a fost într-o anumită măsură mai intensă în perioada 2011-2015, însă nici în cazul celei din urma Chișinăul nu a știut cum să stabilească un parteneriat bilateral susținut, capabil să speculeze statutul privilegiat al Varșoviei în Europa Centrală și de Est drept o sursă suplimentară de maximizare a oportunităților de dezvoltare oferite de Polonia la un anumit moment (vezi creditul încă neutilizat de 100 mln Euro sau un alt credit agricol de 15 mln oferit în 2007, și acesta neaccesat din cauza nepăsării și probabil incompetenței guvernelor din acea perioadă).

Polonia este una din cele mai importante surse de expertiză despre și pentru Moldova din Visegrad 4 și UE per ansamblu, precum și o potențială sursă de modernizare pe care Chișinăul încă nu a valorificat-o (cu un potențial politic și economic cel puțin comparabil cu al României). Anul 2020 poate deveni anul reactivării unei relații strategice a carui ascendent a fost întrerupt în 2015-2016, realitate care încă domină din interție. Pentru aceasta este necesară o reînviore a dialogului politic între cele două capitale. O vizită a primului-ministru moldovean este încă așteptată, iată la peste cinci luni de la investirea guvernului Maia Sandu.

La momentul scrierii acestui text se fac cinci luni de când Moldova s-a eliberat

de regimul Plahotniuc, un regim care a avut o influență cel puțin nefastă și asupra relațiilor cu Polonia și V4 prin extensie. Chișinăul încearcă să revină la statutul de altădată de "cel mai bun elev al clasei Parteneriatului Estic", însă de această dată nu mai are parte de aceeași co-dirigintă protectoare în Polonia. Cu alte cuvinte, interesul Poloniei, dar și al celorlalte state V4, a dobândit accente de oboseală și chiar respingere ascunsă dacă considerăm tranzitivă relația încordată dintre Kyiv și Budapesta, sau re poziționarea celei din urma pe relațiile cu statele din Balcani sau relațiile strânse cu Rusia. La 10 ani de la lansarea Parteneriatului Estic la Praga în 2009, ne aflăm într-un punct de revizuire a Parteneriatului, proces care va dura cel puțin încă 2-3 ani.

Începând cu noiembrie 2019, un stat membru V4 – Ungaria - va deține portofoliul comisarului UE pentru relațiile cu vecinătatea. În lumina relațiilor încordate din ultimii ani dintre Kyiv și Budapesta, acesta nu este neapărat un semn bun pentru Moldova, de aceea Chișinăul ar trebui să investească mai multe resurse pentru îmbunătățirea relației cu Varșovia dacă își dorește atragerea de noi oportunități. Un nou început l-ar reprezenta mărirea efectivelor și bugetului ambasadei Moldovei la Varșovia și antamarea unui dialog politic și economic intensiv. Formarea unor grupuri de lucru pe sectoare, cu o componență diversă și agendă concretă cuprinzând și societatea civilă sau experți din think tanking ar putea reprezenta un mod de a ieși din zona pasivă a diplomației "cu resurse minime" umane și financiare.

Polonia se bucură de existența unui grup destul de numeros de experți specializați pe Moldova. Începând cu actualul ambasador al Poloniei Bartłomiej Zdaniuk acest grup (în jur de 20 de experți) cuprinde nu doar experți în politică externă și securitate, dar și experți în dezvoltare sau administrație locală și infrastructură care au acumulat de-a lungul a peste un deceniu cunoștințe relevante despre și pentru Moldova. Existența acestui grup de entuziaști ar putea reprezenta un nou început (pe baza unei platforme organizaționale) al unui dialog formalizat și susținut pentru dezvoltarea mai rapidă și realmente mai profundă a relațiilor bilaterale. Mulți din acești experți se regasesc în think tankuri, ONG-uri, universități și structuri europene de dezvoltare regională.

O temă majoră pentru începutul unui forum de dezbatere și proiectări de politici concrete ar fi setarea instituțiilor de profil din Moldova pe cerințele Poloniei pentru creditare în agricultură, infrastructura mediului, IMM-uri și siguranța serviciilor bancare. Aici ar reveni în discuție creditul polonez de 100 mln. Euro. Polonia ar fi gata să furnizeze expertiză și finanțare pentru aceste sectoare, dar are nevoie de un interlocutor interesat și competent la Chișinău. Ar fi timpul ca Chișinăul să-și extindă formatele de tip parteneriat strategic, iar un parteneriat de acest gen cu Polonia ar reprezenta o continuare logică a drumului Moldovei spre europenizare.

Relațiile bilaterale a Republicii Moldova cu SUA. Colaborarea multilaterală în cadrul ONU, GUAM, Consiliul Europei în perioada 2009-2019: Speranțe și Deziluzii pe Fundalul Politizării Excesive

Mihai Popșoi

Vicepreședinte al Partidului Acțiune și Solidaritate și Vicepreședinte al Parlamentului Republicii Moldova

Relațiile bilaterale a Republicii Moldova cu SUA

E bine cunoscut faptul că politica externă a unui stat este o reflecție și o continuitate a politicii sale interne. Republica Moldova este un stat tânăr, cu profunde maladii congenitale. Pe lângă amplasarea geografică și determinismul istoric, țara se confruntă cu probleme de identitate,

coeziune socială redusă, capacitate umană în scădere, potențial economic slab și instituții nefuncționale, care nu fac decât să extragă renta politică din sistemul public, dar și cel privat.

Disfuncționalitatea statului nu poate să nu afecteze politica sa externă, care adesea devenea o extensie a politicii de partid și a intereselor personale a celor care conduc partidul de la guvernare într-o perioadă sau alta. Acest fenomen acționează în mod cert în detrimentul diplomației și promovării intereselor naționale ale Republicii Moldova. Probabil cel mai grăitor exemplu în acest sens a fost numirea de

către Vladimir Plahotniuc în iunie 2018 a fostei sale secretare Cristina Balan în calitate de Ambasador la Washington.

La fel de curios a fost și acceptul tacit al președintelui Dodon a acestei nominalizări cel puțin discutabile la un post atât de responsabil.⁴¹ Mai cu seamă că Ambasadorul precedent Aureliu Ciocoi (diploamat de carieră cu o vastă experiență) fusese rechemat în circumstanțe suspecte la doar câteva luni de la numire. Fostul ambasador al Republicii Moldova în SUA, Igor Munteanu, a calificat drept regerabil faptul că Republica Moldova nu are un ambasador „în cea mai importantă națiune a lumii”.⁴² Putem doar constata cu acelaș regret că nici astăzi, după jumătate de an de la rechemarea Cristinei Balan, țara noastră nu are un Ambasador la Washington

Cu siguranță, ultimii zece ani au fost marcați atât de reușite cât și de eșecuri în politica externă a Republicii Moldova atât în plan bilateral cât și sub aspect multilateral. Deși Republica Moldova a fost vizitată de Vicepreședintele SUA Joseph Biden în martie 2011,⁴³ Cancelarul German Angela Merkel în august 2012,⁴⁴ fapt ce demonstrează un succes al diplomației moldovenești și un nivel înalt al relațiilor bilaterale. Totuși, în ultimii ani s-a consemnat o

izolare crescândă pe fundalul unei imagini de țară tot mai șifonată din cauza unor decizii controversate în politica internă a țării. Parteneriatele externe au cunoscut o evoluție sinusoidală. În acest sens, relațiile bilaterale cu Statele Unite ale Americii nu au fost e excepție.

De-a lungul anilor, relații politice și economice au devenit mai strânse, însă regiunea noastră nu a constituit o prioritate pentru politica externă a Washington-ului în ultimul deceniu. Totuși, cea mai mare realizare s-a produs în anul 2010, când a fost semnat între părți acordul “Millennium Challenge Corporation”, cu o valoare de 262 de milioane de dolari pe un termen de 5 ani. După ce Republica Moldova a semnat în 2014 Acordul de Asociere cu Uniunea Europeană și DCFTA, SUA și-au exprimat un sprijin activ pentru integrarea europeană a Republicii Moldova.

Un loc aparte în relațiile RM-SUA îl deține statul American Carolina de Nord. Acest stat este înfrățit cu Republica Moldova din 1999 în cadrul Parteneriatului pentru Pace al NATO. În ultimii zece ani acest parteneriat s-a dezvoltat activ. Ultima dată Memorandumul de principii și proceduri între Republica Moldova și statul Carolina de Nord în ceea ce privește dorința de a-și consolida relațiile bune “a fost semnat la 30 septembrie 2015 de către Pat McCrory, guvernatorul statului Carolina de Nord, în Raleigh, Carolina de Nord. Pe 9 octombrie 2015, Memorandumul de înțelegere a fost semnat la Chișinău, de Elaine F. Marshall, secretar de stat al Carolina de Nord și Andrei Galbur, ministru adjunct al Afacerilor Externe și Integrării Europene; dar și de către Valeriu Streleț, prim-ministru al Republicii Moldova.

41 De ce R. Moldova NU are ambasador în Statele Unite ale Americii? Un decret „discret”. Dodon a aprobat numirea noului ambasador la Washington.

<https://moldova.europalibera.org/a/dodon-a-semnat-decretul-de-numire-a-cristinei-balan-ambasadoare-la-washington-/29273419.html>

42 <https://www.zdg.md/editia-print/politic/de-ce-r-moldova-nu-are-ambasador-in-statele-unite-ale-americii>

43 Vicepreședintele SUA, Joseph Biden, vine la Chișinău. https://www.publika.md/vicepresedintele-sua-joseph-biden-vine-la-chisinau_252561.html

44 Angela Merkel, în vizită la Chișinău. <https://www.dw.com/ro/angela-merkel-%C3%AEn-vizit%C4%83-la-chi%C5%9Fin%C4%83/a-16183692>

Acest document are o durată de cinci ani. Grație acestui parteneriat, Republica Moldova și-a sporit capacitățile în domeniile operațiunilor de urgență civilă, extinderea piețelor de desfacere pentru produsele sale, a beneficiat de schimburi culturale, științifice și academice și a primit ajutoare umanitare din partea mai multor organizații guvernamentale și neguvernamentale, inclusiv în domeniul sănătății și securității publice.⁴⁵

Dupa anexarea Crimeiei de către Federația Rusă în 2014 și conflictul din Donbas, regiunea noastră, inclusiv regiunea transnistriană, a redevenit un subiect fierbinte pe agenda regională a SUA. Acest proces a fost exploatat abil de către guvernarea de la Chișinău, care a capitalizat înrăutățirea situației geopolitice din regiune pentru a-și fortifica poziționarea politică pro-occidentală în detrimentul unor vădite derapaje antidemocratice din politica internă. Totuși, lansarea dialogului strategic RM-SUA în martie 2014 este o reușită cu multiple implicații pozitive pe termen lung atât în domeniul relațiilor politice, economice cât și sub aspectul asigurării securității și stabilității regionale.

Colaborarea moldo-americană în domeniul apărării se desfășoară în baza memorandumului cu privire la colaborarea în domeniul militar dintre Ministerul Apărării al Republicii Moldova și Departamentul Apărării al Statelor Unite ale Americii, semnat la 4 decembrie 1995. În ultimii zece ani această colaborare a continuat. Armata Națională a beneficiat de asistență în mod repetat în ultimul

deceniu. În 2011 echipamentul oferit Armatei Naționale a fost alcătuit din peste 80 unități de tehnică.⁴⁶ În 2014, 43 de mașini de luptă de producție americană au fost donate Batalionului 22 de Menținere a păcii. Donația a fost făcută de Statele Unite pentru cooperarea și participarea contingentelor militare moldovenești în diferite misiuni din afara țării.⁴⁷ În 2017, Armata Națională a primit un nou lot de tehnică militară din partea Guvernului Statelor Unite ale Americii. Lotul cuprindea 41 de unități de tehnică HMMWV (High Mobility Multipurpose Wheeled Vehicle) și autocamioane.⁴⁸

În același timp, consolidarea relațiilor bilaterale dintre Republica Moldova și Statele Unite ale Americii a continuat prin intermediul unor proiecte și inițiative de sprijin ale Republicii Moldova, cum ar fi lansarea de către Congremanul Republican Pete Olson și Democratul David Price pe data de 13 iulie 2017, a „Congressional Moldova Caucus” – Grupul de sprijin pentru Republica Moldova din Camera Reprezentanților a Congresului SUA, în cadrul celei de-a 115-a legislaturi a Congresului SUA. Această platformă are menirea să instituie un dialog despre importanța relațiilor RM – SUA, rolul Republicii Moldova în securitatea europeană și securitatea energetică din Europa de Est.

46 SUA donează Armatei Naționale un lot de echipament tehnic. <https://www.army.mil/?lang=2&action=show&cat=122&obj=672>

47 Armata Națională a primit un lot de tehnică militară din partea SUA: "Vom aduce și alt echipament". https://www.realitatea.md/armata-na-ion-ala-a-primit-un-lot-de-tehnica-militara-din-parteasua-vom-aduce-i-alt-echipament-foto_11710.html

48 Armata Națională a primit donație de tehnică militară americană. <https://agora.md/stiri/28232/video--armata-nationala-a-primit-donatie-de-tehnica-militara-americana>

45 Moldova Partnership. https://www.sos-nic.gov/divisions/moldova_partnership

La rândul său Parlamentul RM din legislatura a XX-a și-a propus crearea unei platforme parlamentare – Comisia mixtă pentru dialog strategic „ProAmerica” pentru a consolida diplomația parlamentară și a intensifica cooperarea interparlamentară, precum și pentru a fortifica cooperarea strategică dintre state, inclusiv prin sporirea investițiilor americane în RM. La momentul de față în cadrul Parlamentului RM activează Grupul de prietenie cu Statele Unite ale Americii, creat pe data de 05 iulie 2019. Grupul include 39 membri, Președinte fiind Mihail Popșoi, Frațiunea parlamentară ”Partidul Acțiune și Solidaritate, Blocul ACUM”.

Statele Unite ale Americii acordă suportul financiar și suport diplomatic Republicii Moldova, enunțând însă anumite criterii și condiții cum ar fi: combaterea corupției la toate nivelurile, promovarea reformelor economice și asigurarea unei concurențe libere în diferite domenii. Actualmente Statele Unite ale Americii continuă să acorde sprijin Republicii Moldova, după ce au avut un rol important în soluționarea crizei politice și constituționale prin care a trecut Republica Moldova în iunie 2019. SUA rămâne un partener indispensabil pentru RM și calitatea relațiilor bilaterale și sprijinul acordat va determina în mare măsură succesul Chișinăului în implementarea agendei sale de reforme.

Deși abrogarea Amendamentului Jackson-Vanik față de Republica Moldova în 2012 a eliminat restricțiile comerciale existente în cooperarea bilaterală moldo-americană și a creat premisele necesare pentru valorificarea regimului de comerț normal permanent în relațiile eco-

nomice, această oportunitate rămâne nevalorificată. Cooperarea economică dintre SUA și Republica Moldova este una relativ modestă. În Moldova funcționează circa 382 întreprinderi cu capital american, iar capitalul social investit fiind de 31,4 mil. USD (2018). Statele Unite ale Americii dețin locul 6 în topul investitorilor străini. Volumul comerțului exterior al Republicii Moldova cu Statele Unite ale Americii în anul 2018 a înregistrat suma de circa 98 mil. USD.

După valoarea volumului schimburilor comerciale, SUA se află pe locul 18 între țările partenere cu care Republica Moldova deține relații comerciale, cu o pondere de doar 1,15%. Exporturile din Republica Moldova au însumat 21 mil. USD, în timp ce mărfurile importate din Statele Unite ale Americii au însumat 76 mil. USD. Deși în ultimii ani se atestă o creștere semnificativă a schimburilor comerciale, statisticile de mai sus denotă potențialul enorm care este ratat în comerțul bilateral.⁴⁹ Cazuza principală a acestui eșec este nivelul înalt de corupție și lipsa unui sistem de justiție independent, care ține mulți potențiali investitori la distanță.

Cooperarea multilaterală a Republicii Moldova în cadrul ONU

Organizația Națiunilor Unite, fundamentată pe principiile consfințite în Carta ONU, contribuie la menținerii păcii și securității internaționale, promovării bunăstării și drepturilor omului, inclusiv în Republica Moldova. Republica Moldova va deveni membru ONU pe data de 2

49 Relații comercial-economice: SUA - Republica Moldova <https://sua.mfa.gov.md/ro/content/rela%C5%A3ii-comercial-economice>

martie 1992, odată cu adoptarea de către Adunarea Generală ONU a Rezoluției A/RES/46/223. Fiind un forum universal de dezbatere a problemelor globale, Republica Moldova acordă o importanță deosebită rolului ONU în promovarea democrației și a drepturilor omului, menținerea păcii și securității internaționale, dezvoltarea economică și socială, respectarea principiilor dreptului internațional și a supremației legii.

Cooperarea Republicii Moldova cu ONU și instituțiile sale specializate, reprezintă un domeniu important în activitatea statului. La etapa actuală, activitatea ONU în Moldova se desfășoară în conformitate cu Cadrul de Parteneriat ONU - Republica Moldova pentru Dezvoltare Durabilă (CPDD) 2018–2022. CPDD 2018–2022 și documentele strategice ulterioare ale ONU pentru dezvoltarea Republicii Moldova trebuie privite în calitate de planuri de acțiuni pe un termen de 5 ani menite să contribuie la realizarea Viziunii 2030 aprobate de guvernul Republicii Moldova. CPDD sprijină eforturile de dezvoltare ale Moldovei și ambițiile sale de integrare europeană în patru domenii prioritare:

1. Guvernarea, drepturile omului și egalitatea de gen
2. Creșterea economică durabilă, incluzivă și echitabilă
3. Durabilitatea și reziliența mediului înconjurător
4. Dezvoltarea socială incluzivă și echitabilă

La ora actuală, peste 20 de agenții specializate, fonduri și programe ONU au oficiul la Chișinău, sau oficii de proiecte, după cum urmează: Programul ONU pentru Dezvoltare (UNDP); Fondul ONU pentru Copii (UNICEF); Organizația Mondială a Sănătății (WHO); Organizația Internațională a Muncii (ILO); Entitatea Națiunilor Unite pentru Egalitatea Gender și Abilitarea Femeii (UN WOMEN); Organizația pentru Alimentație și Agricultură (FAO); etc.

În contextul cooperării RM-ONU, în perioada 10-12 iunie 2017 RM a fost vizitată de Secretarul general adjunct al ONU, Director Executiv UN Women, dna. Phumzile Mlambo-Ngcuka, aceasta fiind una dintre vizitele de cel mai înalt nivel a unui oficial ONU în ultimii ani. În cadrul vizitei, oficialul ONU a avut o serie de întrevederi cu conducerea de vârf a Republicii Moldova, în cadrul cărora au fost discutate progresele atinse de către țara noastră cu referire la egalitatea de gen și drepturile femeilor, precum și reformele ulterioare în domeniul dat.

Un alt aspect care va contribui la eficiențizarea comunicării dintre RM-ONU este elaborarea noilor Programe de Țară ale agențiilor specializate ONU rezidente în RM, precum UNFPA, UNICEF, UNDP. Aceste Programe de Țară, preconizate pentru anii 2018-2022, sunt armonizate cu noul Cadru de Asistență, Acordul de Asociere RM-UE și alte documente aflate în derulare, fapt ce va asigura coerența acestor documente și va aduce un aport considerabil la implementarea agendei de reforme a Guvernului RM.

La fel Republica Moldova va primi sprijin de la Organizația Națiunilor Unite pentru Dezvoltare Industrială (UNIDO) în vederea creșterii productivității industriale, stimulării mediului antreprenorial, încurajării inovării și utilizării celor mai bune practice pentru integrarea deplină pe piețele Uniunii Europene și în lanțurile de valori globale.

Aceste obiective, dar și altele, la fel de importante, au fost discutate în cadrul lansării Programului de țară UNIDO pentru Dezvoltare Inclusivă și Durabilă în Republica Moldova pentru perioada 2019-2023. Programul-cadru va pune un accent deosebit pe dezvoltarea și consolidarea lanțului valoric global, dezvoltarea capacităților de export, dezvoltarea turismului, sporirea eficienței energetice aferente proceselor industriale, dezvoltarea rurală, susținerea întreprinderilor mici și mijlocii, competitivitatea și inovarea, și nu în ultimul rând crearea locurilor de muncă și atragerea investițiilor. Lansarea și implementarea acestui Program va aduce, în mod sigur, valoare adăugată cooperării multilaterale atât cu UNIDO, cât și cu ceilalți partenerii de dezvoltare ai Republicii Moldova.

Pe lângă componenta de dezvoltare și bună guvernare, relațiile în cadrul ONU au și o componentă politică pronunțată. Bunăoară, Adunarea Generală a ONU a adoptat pe 22 iunie 2018, cu 64 de voturi „pentru”, 15 „împotriva” și 83 de abțineri rezoluția Republicii Moldova privind retragerea trupelor ruse din regiunea transnistreană. Cehia, Polonia și Marea Britanie au fost co-sponsori la rezoluția Republicii Moldova. Deși Rusia s-a opus vehement și a propus retragerea rezolu-

ției de pe agenda, propunerea nu a fost susținută de statele membre. Această rezoluție poate fi considerată un succes a diplomației moldovenești, în pofida instrumentalizării acestui demers în contextul unei antagonizări vădit artificiale a relațiilor bilaterale cu Federația Rusia la acea vreme.

Deși Moldova este precepută mereu ca un consumator de securitate, țara noastră a participat activ în mai multe misiuni de pacificare sub egida ONU (Coasta de Fildeș, Liberia, Sudanul de Sud, Republica Central Africană, Kosovo). Începând cu anul 2014, Republica Moldova a detașat 11 contingente de militari ai Armatei Naționale în misiunea KFOR din Kosovo, în componența Forței Multinaționale de Menținere a Păcii. Decizia de detașare a contingentului a fost aprobată de Parlamentul Republicii Moldova, la 1 noiembrie 2013. Misiunea de menținere a păcii în Kosovo se desfășoară în conformitate cu rezoluția 1244 a Consiliului de Securitate ONU. Primul contingent de pacificatori moldoveni a fost detașat în Kosovo în luna martie 2014, iar cel de-al 11 a fost detașat în iunie 2019.⁵⁰

Astfel, în perioada 2014-2019, peste 450 de ofițeri și subofițeri moldoveni – infanteriști, genști și ofițeri de stat major – au fost dislocați în baza multinațională „Camp Vilaggio Italia” a Grupării de Forțe Multinaționale MNBG-W (Multinational Battle Group – West), din localitatea Pech, Kosovo. Această experiență contribuie semnificativ la creșterea nivelului de pregătire a efectivului Armatei Naționale și la creșterea interoperabilității cu partene-

50 Contingentul KFOR -11, instruit în dome-

rii noștri. Decizia politică luată în 2013, deși întârziată, a sporit credibilitatea Republicii Moldova pe arena internațională odată cu propria contribuție la misiunea KFOR. În pofida potențialului său economic și militar redus,⁵¹ prin această contribuție Moldova s-a poziționat în calitate de furnizor de securitate, nu doar consumator, așa cum era percepută anterior.

Colaborarea multilaterală a Republicii Moldova în cadrul GUAM

Crearea forumului consultativ din patru state GUAM (Georgia, Ucraina, Republica Azerbaidjan și Republica Moldova) a avut loc la 10 octombrie 1997 în Strasbourg, în timpul Summit-ului Consiliului Europei. În acest document semnat de cei patru Președinți s-a remarcat necesitatea dezvoltării cooperării cvadrilaterale pentru întărirea stabilității și securității în Europa bazându-se pe următoarele principii:

1. respectarea suveranității;
2. integritatea teritorială;
3. inviolabilitatea hotarelor statului;
4. democrației;
5. supremației legii și respectării drepturilor omului.

Comunicatul de la Strasbourg prevede în mod formal apropierea politică crescândă și intensificarea practică a cooperării între aceste state în mai multe domenii

niul dreptului operațional. <https://www.army.md/?lng=2&action=show&cat=122&obj=5679>

51 Peacekeeping Contributor Profile: Moldova <http://www.providingforpeacekeeping.org/2015/10/20/peacekeeping-contributor-profile-moldova/>

atât pe arena internațională cât și în relațiile bilaterale. Însă eficacitatea organizației s-a dovedit a fi sporadică. Prima întâlnire a Șefilor de stat GUAM a avut loc pe 7 iunie 2001, care a devenit cel mai important eveniment în crearea și instituționalizarea acestui grup regional în calitate de organizație regională. Carta GUAM stabilește scopurile, principiile și sferile de colaborare a Statelor membre, acestea fiind: întărirea și extinderea relațiilor comercial-economice; dezvoltarea infrastructurii coridoarelor de transport, prin armonizarea bazei legislative și instituționale în acest domeniu și racordarea termenilor tarifari și vamali, pentru ca acestea să corespundă cu standardele internaționale; securitatea internațională; lupta cu terorismul internațional, crima organizată, migrarea ilegală și traficul de droguri.

Pe parcursul anului 2018, Președinția-în-exercițiu a GUAM a fost deținută de Republica Moldova. În perioada 27-28 septembrie 2018, Moldova a găzduit cea de-a 11-a reuniune anuală a Adunării Parlamentare GUAM. În cadrul reuniunii s-au discutat perspective de cooperare sectorială între statele membre GUAM; Securitatea informațională în regiunea GUAM: noi provocări, obiective și eforturi comune de contracarare a acestor provocări; GUAM pe arena internațională: activitate și relații ale țărilor membre GUAM din cadrul organizațiilor internaționale. Moldova a mai găzduit cea de-a 7-a reuniune anuală a AP GUAM la Chișinău în perioada 10-11 noiembrie 2014. Din păcate, în ultimul deceniu organizația a intrat într-o stare de letargie din care nu reușește să iasă în pofida unor eforturi din ultimii ani. În 2019 Pre-

ședinția este exercitată de Ucraina, însă Republica Moldova a ignorat reuniunea președinților Parlamentului GUAM de la Kiev, preferând o reuniune în cadrul CSI. Acest gest este unul grăitor cu privire la realinierea politicii externe a Republicii Moldova.

În pofida unor strategii cuprinzătoare de cooperare în cadrul GUAM, bazate pe „Documentul de viziune” al președinției georgiene prezentat la Tbilisi, 8 octombrie 2017, organizația nu a atins careva succese în procesul de implementare a obiectivelor propuse. Eforturile pentru implementarea acordului privind crearea Zonei de Comerț Liber în spațiul GUAM nu au evoluat semnificativ. Această lipsă de progres este regretabilă, ținând cont de valoarea adăugată a acestui proiect din punct de vedere economic și politic. În acest context, se impune elaborarea unei expertize a capacităților reale corelate cu obiectivele strategice ale GUAM pentru a spori eficiența organizației. Este binevenită și inițiativa Secretariatului GUAM de a înființa un fond de investiții pentru proiectele internaționale. Pentru a fortifica cooperarea multilaterală în cadrul GUAM se impune consolidarea cadrului legal al organizației. Doar astfel se poate relansa și se poate asigura viabilitatea organizației, dealtfel odinioară foarte promițătoare.

Printre puținele reușite a cooperării în cadrul Organizației se poate evidenția dezvoltarea transportului internațional în perimetrul coridorului GUAM, precum și dezvoltarea coridorului de transport GUAM. S-au pornit discuțiile despre posibilitatea eliminării tarifelor la roaming între țările membre ale Organizației. O

nuanță importantă este că organizația a fost percepută încă de la fondare ca o platformă menită să contra-balanseze influența Rusiei în spațiul post-sovietic, în special în domeniul energetic, prin sporirea infrastructurii și interconectării conductelor de gaze și petrol. Din lipsa de coeziune între statele membre, dar și din cauza lipsei de viziune, planificare strategică și stabilitate politică în statele membre, organizația încă nu și-a atins potențialul.

Relațiile multilaterale a Republicii Moldova în cadrul Consiliului Europei - APCE

Istoria relațiilor Consiliului Europei cu Republica Moldova a început în 1995, fiind bazată pe valorile de promovare a drepturilor omului, democrație și statul de drept. Consiliul Europei depune eforturi pentru a susține Republica Moldova în vederea respectării de către aceasta a standardelor Organizației și a statului de drept printr-o serie de mecanisme care monitorizează evoluția Republicii Moldova sub aceste aspecte. Așadar, țara noastră se află sub monitorizarea formală a Consiliului Europei din 1995 încoace, iar absolvirea de către Republica Moldova a acestui proces va indica atingerea unui nivel ridicat de respectare a normelor democratice în țara noastră.

Planul de acțiune al Consiliului Europei pentru Republica Moldova 2017-2020 a fost aprobat de către Comitetul de Miniștri în februarie 2017. Planul de acțiune reprezintă un instrument de programare strategică ce are ca scop alinierea în continuare a legislației, instituțiilor și practicii moldovenești la standardele

europene în ceea ce privește drepturile omului, statul de drept și democrația și, astfel, să sprijine țara în îndeplinirea obligațiilor acesteia ca stat membru al Consiliului Europei. În plus, planul de acțiune reflectă prioritățile reformelor din țară, inclusiv cele identificate în Strategia de dezvoltare națională „Moldova 2020”, Strategia națională de descentralizare și alte strategii sectoriale.

Asistența Consiliului Europei vizează multiple domenii de politici, cuprinzând funcționarea instituțiilor democratice, cu o atenție sporită pe domeniul constituțional și electoral, lupta împotriva corupției, susținerea reformei în sectorul justiției, consolidarea capacităților instituțiilor naționale pentru drepturile omului, combaterea relelor tratamente și a impunității, combaterea traficului de ființe umane, susținerea libertății și pluralismului mass-media, susținerea educației pentru cetățenie democratică, democrația locală și descentralizarea, precum și întărirea încrederii între oamenii de pe ambele maluri ale Nistrului.

Programele de asistență ale Consiliului Europei implementate în Republica Moldova includ, de asemenea, un șir de programe regionale comune ale Uniunii Europene și Consiliului Europei realizate în cadrul Parteneriatului pentru Buna Guvernare (PBG). Acțiunile prevăzute în cadrul PBG sunt dedicate consolidării reformei în sectorul justiției, susținerii alegerilor libere și corecte, combaterii corupției și a crimelor cibernetice.

Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei este o platformă politică importantă pentru Republica Moldova. Rezoluțiile

din ultimii ani ale acestui for european au adus în evidență derapajele anti-democratice ale guvernării de la Chișinău. De fapt, fostul Secretar General al CoE Thorbjørn Jagland a fost primul oficial internațional de rang înalt care a vorbit despre Republica Moldova în contextul unui stat capurat.⁵² Această presiune publică internațională a servit drept catalizator pentru mai multe organizații și lideri ai statelor membre ca să ia atitudine față de evenimentele politice din Moldova.

Probabil cele mai solicitate instituții din cadru Consiliului Europei în relația cu Republica Moldova sunt Curtea Europeană a Drepturilor Omului (CtEDO) și Comisia Europeană pentru Democrație prin Drept (Comisia de la Veneția). Anume aceste instituții, de rând cu multiplele rezoluții ale APCE, pe de o parte scot în evidență carențele sistemului judiciar, legislativ și constituțional, iar pe de altă parte, contribuie semnificativ la ameliorarea acestor deficiențe. Contribuția acestor două instituții pentru firava democrație și statul de drept din Republica Moldova sunt greu de subestimat.

CtEDO este ultimul refugiu pentru cei nedreptățiți de instanțele naționale. Din 1997 și până la ziua de astăzi, CtEDO a pronunțat peste 400 de hotărâri în cauzele moldovenești. Cele mai frecvente tipuri de violări constatate de CtEDO în cauzele moldovenești sunt neexecutarea hotărârilor judecătorești, maltratarea, anchetarea inadecvată a maltratărilor și deceselor, detenția în condiții proaste, cașarea neregulamentară a hotărârilor jude-

52 Thorbjørn Jagland. Bring Moldova Back From the Brink. <https://www.nytimes.com/2015/08/11/opinion/bring-moldova-back-from-the-brink.html>

cătorești irevocabile.⁵³ În baza hotărârilor și deciziilor CtEDO pronunțate până la 1 noiembrie 2019, Republica Moldova a fost obligată să achite compensații de cca EUR 17,000,000.

Curtea a constatat încălcarea Convenției sau este în proces de examinare a numeroase cazuri cu impact social și politic major pentru societatea noastră: cazul Ilașcu, Mușuc, Hyde Park, Brega, Genderdoc-M, Tănase, Brăguța, Petrenco, Filat.⁵⁴ Cazul profesorilor turci, lupta între Mitropolia Basarabiei și cea a Moldovei, situația școlilor românești din regiunea transnistriană dar și alte cazuri au impact major asupra nu doar politicii interne, dar au și profunde implicații externe. Prin urmare, putem afirma că CEDO este și un mecanism indirect de promovare a intereselor Republicii Moldova prin "naming and shaming" în contextul în care este vizată Federația Rusă sau Turcia, spre exemplu.

Însă dacă deciziile CEDO împotriva Moldovei au cel mai des un caracter individual, fiind lezate drepturile unor persoane fizice sau juridice, Comisia de la Veneția oferă *amicus curiae* asupra unor chestiuni de drept constituțional comparat și internațional, prin urmare afectează în mod direct întreaga societate. Chiar dacă Comisia are un rol consultativ, aceasta este o instituție respectată grație independenței sale. În cazul nostru, Comisia este o instituție tot mai solicitată în ultimul timp în contextul reformei justi-

ției. Însă Comisia s-a expus și anterior pe amendarea legislației electorale în 2017 când PDM și PSRM au votat introducerea sistemului mixt de vot, dar opinia comisiei a fost ignorată.

Totuși, cea mai gravă criză politică din istoria Republicii Moldova a avut loc în iunie 2019. Atunci Comisia a fost sesizată de către însuși secretarul general al Consiliului Europei, Thorbjørn Jagland. Avizul a fost unul fără precedent - pentru prima dată în istorie Comisia de la Veneția s-a expus asupra unor decizii emise de o curte constituțională.⁵⁵ Acele decizii suspecte ale Curții privind modul de calculare a termenului de trei luni, în care urma a fi investit Guvernul, Comisiei de la Veneția a menționat că „este fără precedent modul în care Curtea Constituțională a calculat termenul de trei luni pentru formarea unui nou Guvern. Luând în considerare calculul de trei luni prevăzut de Codul Civil, pe care Curtea Constituțională l-a pus în aplicare, termenul pentru formarea unui nou Guvern expira la 9 iunie, adică trei luni calendaristice după confirmarea rezultatelor alegerilor. 9 iunie fiind duminică, rezultă că termenul aplicabil a fost, probabil 10 iunie. Prin urmare, Comisia menționează că investirea guvernului Maia Sandu la 8 iunie a întrunit termenul legal”, se arată în comunicatul Comisiei de la Veneția.⁵⁶

Chiar dacă fostul speaker al Parlamentu-

53 21 ani de CEDO în Republica Moldova. <https://crjm.org/21-ani-de-cedo-in-republica-moldova/>

54 Sinteza violărilor constatate de Curtea Europeană a Drepturilor Omului în privința republicii moldova 12 septembrie 1997 – 31 decembrie 2017. <https://crjm.org/wp-content/uploads/2018/03/Violari-20-de-ani.pdf>

55 Verdict al Comisiei de la Veneția, vizând Moldova, cât o sentință de uzurpare a puterii în stat. <https://www.dw.com/ro/verdict-al-comisiei-de-la-vene%C8%9Bia-viz%C3%A2nd-moldova-c%C3%A2t-o-sentin%C8%9B%C4%83-de-uzurpare-a-puterii-%C3%AEen-stat/a-49297980>

56 Venice Commission: the dissolution of parliament in the Republic of Moldova did not meet the required conditions. https://search.coe.int/directorate_of_communications/Pages/result_details.aspx?ObjectId=0900001680950b36

lui, democratul Andrian Candu, a încercat să minimalizeze anticipativ importanța avizului pe care ar trebui să-l formuleze săptămâna viitoare Comisia de la Veneția despre controversatele hotărâri ale Curții Constituționale, inclusiv cu privire la prezența condițiilor de dizolvare a Parlamentului, mesajul Comisiei a avut impact considerabil în societate, dar și în modul cum percepeau evenimentele partenerii străini. Într-o încercare disperată de a salva situația, Candu a declarat că orice decizie adoptată de Comisia de la Veneția nu poate să aibă caracter obligatoriu pentru autoritățile moldovene, ci doar valoare de recomandare.⁵⁷ Totuși, opinia Comisiei, care putea fi anticipată, a contribuit la rezolvarea pașnică și relativ grabnică a crizei politice și constituționale din iunie 2019. Așadar, chiar dacă politicienii pot fi selectivi în modul cum percep rolul și opiniile Comisiei, importanța Comisiei de la Veneția pentru sistemul politic din Republica Moldova este greu de subestimat.

Concluzii și recomandări

Cooperarea bilaterală cât și cea multilaterală a Republicii Moldova cu SUA, ONU, GUAM și CoE a fost determinată în ultimii ani de o evoluție sinusoidală, determinată, pe de o parte de procesele politice interne din Republica Moldova, iar pe de altă parte, de natura priorităților geopolitice și geoeconomice din regiune. Există oportunități de redresare a regreselor și scăpărilor din ultimii ani, dar succesul Republicii Moldova în politica sa externă rămâne strâns legată de capacitatea actorilor politici interni de a găsi compromisurile rezonabile, care ar aduce plus valoare

în promovarea intereselor naționale ale Republicii Moldova.

Având în vedere că Republica Moldova este ancorată pe agenda de integrare europeană, dar și continuă să fie dependentă de Federația Rusă sub multe aspecte, parteneriatul și dialogul strategic cu SUA trebuie să rămână temelia politicii externe a Republicii Moldova. Atât timp cât țara noastră nu reprezintă un interes strategic pentru Washington, Chișinăul trebuie să depună eforturi susținute pentru a se menține pe radarul politicii externe americane și pentru a putea beneficia de sprijinul și asistența multi-dimensională din partea guvernului SUA.

Republica Moldova trebuie să capitalizeze și mai mult oportunitățile oferite de ONU, dar în același timp trebuie să continue să sprijine demersurile organizației atât în domeniul social-economic, cât și cele politico-militare. Așa încât țara noastră să fie percepută nu doar ca un consumator de asistență și de securitate în regiune, dar din ce în ce mai mult în calitate de furnizor de securitate prin participarea la misiuni de pacificare, deopotrivă, militare și civile.

Republica Moldova trebuie să capitalizeze oportunitățile oferite de GUAM în domeniul economic dar și politic prin consolidarea eforturilor de edificare a conexiunilor de transport și infrastructură energetică în regiune. La fel, eficiențizarea relațiilor în domeniul comercial trebuie să constituie o prioritate. Însă, experiența untimilor zece ani nu lasă prea mult loc de optimism în vederea eficientizării activității acestei organizații regionale.

⁵⁷ Ce poate și ce nu poate Comisia de la Veneția. <https://moldova.europalibera.org/a/ce-poate-%C8%99i-ce-nu-poate-comisia-de-la-vene%C5%A3ia/29999517.html>

Consiliul Europei trebuie să rămână o prioritate pentru politica externă multilaterală a Republicii Moldova. Chișinăul trebuie să fie mai abil și mai creativ în promovarea intereselor sale pe această platformă. Delegația Republicii Moldova în cadrul APCE trebuie să fie mai atentă în luările sale de poziții și voturile acordate în plenul Adunării. CEDO trebuie să rămână acel ultim refugiu pentru cei

nedreptățiți, dar RM trebuie să ajusteze propria legislație și practicile administrative așa încât să aibă parte de cât mai puține condamnări. În același timp, Comisia de la Veneția trebuie să rămână acel arbitru extern independent într-un climat politic intern instabil și, adesea, mult prea flexibil în domeniul jurisprudenței constituționale.

Parteneriatul Republica Moldova – NATO: de la modernizarea sectorului de securitate și apărare la securitatea societală

Victoria Roșă

Expertă în domeniul de politică externă și securitate, Asociația pentru Politica Externă

Relațiile dintre Republica Moldova și Alianța Nord-Atlantică au fost stabilite, în mod firesc, odată cu declararea independenței și prefigurarea unei politici externe cu viziune pro-vestică pe de o parte, și, dorința Alianței de a se reforma și transforma într-o structură politico-militară, pe de altă parte. Statutul de neutralitate al Republicii Moldova consfințit în constituție și respectat de către partenerii euro-atlantici, stabilește din start nivelul și limitele cooperării care, de multe ori reprezintă un subiect de discuții dar și divergențe de ordin politico-social. Deși cuvântul NATO reprezenta un tabu pentru societatea moldovenească, totuși cooperarea s-a păstrat și dezvoltat periodic indiferent de situația politică de la Chișinău. Paradigma geopolitică est-vest, predominantă în viața politică, socială și economică din Republica Moldova rămâne a fi determinantă în

procesul de transformare a relațiilor de cooperare, având un cuvânt greu de spus inclusiv în procesul de asimilare publică a rezultatelor pozitive ale parteneriatului.

Prezenta lucrare are drept scop primar trecerea în revistă a principalelor evoluții în relațiile de colaborare Republica Moldova – NATO, precum și identificarea și explicarea provocărilor majore la nivel de cooperare instituțională dar și percepție publică. De asemenea, atenție este acordată oportunităților de dezvoltare a parteneriatului în condițiile politice și geopolitice existente la nivel regional și internațional.

Cadrul de cooperare instituțional Republica Moldova – NATO

Parteneriatul pentru Pace. Înțelegând sensibilitatea geopolitică a regiunii Est Europene, și nu doar, la 20 decembrie 1991, la Bruxelles, a fost creat Consiliul de Cooperare Nord-Atlantică (CCNA)

scopul căruia era de a institui un for permanent de consultări pe subiecte de securitate europeană cu statele care nu sunt membre NATO. Moldova a aderat la Consiliu în 1992, iar ulterior în 1997 acest format de cooperare a fost succedat de Consiliul Parteneriatului Euro-Atlantic, menirea fiind aceeași. Totuși, cooperarea practică dintre Republica Moldova și NATO a început odată cu semnarea, în 1994, a documentului - cadru al Programului «Parteneriatul pentru Pace» (PfP), astfel Moldova devenind cea de-a 12-a țară care a aderat la PfP. Din cadrul statelor a CSI, Republica Moldova a fost cea de a 2 țară ce a aderat la PfP după Ucraina, un pas ce a demonstrat la acea perioadă dorința de cooperare mai aprofundată dar și cursul de dezvoltare euro-atlantic⁵⁸.

Deși Moldova cooperează cu NATO în diferite domenii, acțiunile prevăzute în formatul de cooperare bilaterală sunt nemijlocit axate pe susținerea eforturilor Republicii Moldova de a reforma sectorul de securitate și apărare la nivel de structuri și instituții. Datorită cooperării în cadrul PfP Republica Moldova beneficiază de expertiza și experiența țărilor membre și parteneri NATO în domenii precum: reformarea forțelor armate, asistență în pregătirea cadrelor, instruirea lingvistică a ofițerilor Armatei Naționale, toate acestea permițând creșterea capacităților forțelor armate dar și transformarea structurilor militare și modernizarea acestora. Un aspect nu mai puțin important îl reprezintă, de asemenea, asigurarea accesului la informații, statistică, surse de ajutor politic, tehnic și financiar pe care îl oferă PfP. Datorită

cooperării cu NATO, Republica Moldova contribuie la asigurarea securității internaționale, PfP permițând familiarizarea militarilor moldoveni cu modalitatea de desfășurare a operațiunilor de menținere a păcii. Până în prezent Republica Moldova a participat și continuă să participe la mai multe misiuni de pacificare sub egida NATO, OSCE și ONU, printre care putem menționa:

- *Operațiunea KFOR condusă de NATO în Kosovo: la 8 martie 2014, RM a detașat contingentul său de 41 de militari (un pluton – 33 militari, o echipă de deminare – 7 militari și un expert în meteorologie). La fiecare 6 luni are loc rotația contingentului Republicii Moldova.*
- *În perioada 2003 - 2008, 6 contingente de militari moldoveni (în total peste 100 de persoane) au participat la misiunea umanitară post-conflict din Irak.*
- *Misiunea de asistență ONU în Afganistan - UNAMA (United Nations Assistance Mission in Afghanistan): în perioada 2008-2014, 4 elicoptere militare de transport MI-8 ale Armatei Naționale au efectuat misiuni de transport de personal și asigurare logistică în cadrul misiunii.*
- *Începând cu 2003, peste 70 de militari ai Republicii Moldova au participat la misiunile internaționale sub egida ONU în Cote d'Ivoire, Liberia, Sudan, Sudanul de Sud și Georgia. În prezent, 8 militari moldoveni activează în operațiunile ONU de menținere a păcii din Liberia, Cote d'Ivoire și Sudanul de Sud⁵⁹.*
- *În perioada anilor 1997-1999 a fost întreprinsă prima misiune OSCE a Armatei Naționale, în Cecenia, unde au*

58 Relațiile Republica Moldova – NATO, <https://www.mfa.gov.md/ro/content/relatiile-republica-moldova-nato>

59 Relațiile Republica Moldova – NATO, <https://www.mfa.gov.md/ro/content/relatiile-republica-moldova-nato>

fost antrenați doi ofițeri moldoveni. Din octombrie 1998 pînă în martie 1999, în Misiunea de Verificare din Kosovo au activat trei ofițeri. 8 militari au fost atrenați în Misiunea OSCE din Georgia în perioada 2000 - 2002, iar între 2001-2002, doi ofițeri ai Armatei Naționale au activat în Misiunea OSCE din Macedonia.¹⁷ ofițeri ai Armatei Naționale a Republicii Moldova au participat în diferite misiuni OSCE (Republica Cecenă — 2, Macedonia — 2, Georgia — 13) pînă în 2013⁶⁰.

Începând cu 1995, Republica Moldova implementează Programul Individual al Parteneriatului (IPP), care în 2014 a fost înlocuit cu Meniul de Cooperare cu Partenerii (Partnership Cooperation Menu (PCM)). PCM permite angajaților structurilor publice din Moldova să participe la conferințe, seminare, ateliere, cursuri de instruire, exerciții practice la diferite tematici organizate de NATO în domenii precum: reformarea forțelor armate, controlul asupra armamentelor și dezarmarea, protecția civilă, prevenirea și soluționarea situațiilor de criză, combaterea terorismului, planificarea și desfășurarea în comun a operațiunilor de menținere a păcii și pregătirea cadrelor. În 1997 Republica Moldova a făcut un pas important în procesul de inițiere a reformei în domeniul militar aderând la PARP, un program ce vizează reformarea forțelor armate, dezvoltarea interoperabilității militare cu forțele Alianței precum și dezvoltarea capacităților Republicii Moldova pentru a participa la operațiuni internaționale de menținere a păcii. În acest context, la 16 decembrie 1997 a fost instituită Misiunea Republicii Moldova pe lângă NATO care are drept scop coordonarea activităților

pe linia NATO⁶¹ și menținerea dialogului cu state aliate.

Pentru a susține și mai mult eforturile de modernizare și reforma apărării propriu-zis, la summit-ul NATO din Țara Galilor din 4-5 septembrie 2014, Republica Moldova a fost invitată să participe la 2 inițiative noi lansate de către Alianța și anume: Inițiativa de Consolidare a Capacităților de Apărare (DCB) și Platforma de Interoperabilitate (IP). Drept continuitate, la 24 iunie 2015, miniștrii apărării ai statelor NATO au aprobat Pachetul de asistență pentru Republica Moldova în cadrul Inițiativei de Consolidare a Capacităților de Apărare (DCBI).

DCBI, per ansamblu, poate include diferite tipuri de asistență, de la consultanță strategică privind reforma sectorului apărării și securității și construirea instituțiilor, până la dezvoltarea forțelor locale prin educație și instruire sau consultanță și asistență în domenii specializate, cum ar fi logistica sau apărarea cibernetică⁶². În Republicii Moldova, scopul acestui program este de a consolida capacitățile de apărare prin intermediul a două etape: asistență internațională în elaborarea politicilor de apărare și furnizarea asistenței financiare, inclusiv prin stabilirea unor fonduri de încredere pentru Republica Moldova.

Astfel, au fost realizate următoarele:

1. Cu suportul experților Alianței a fost elaborat proiectul Strategiei Securității Naționale a Republicii Moldo-

61 Ibidem

62 Defence and Related Security Capacity Building Initiative, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_132756.htm

va, retras ulterior în 2017 de Președintele Igor Dodon spre revizuire. Documentul până în prezent nu a fost actualizat, politicile elaborate bazându-se pe Strategia Securității Naționale din 2011. În iulie 2018, a fost aprobată Strategia Națională de Apărare a Republicii Moldova, document ce formulează obiectivele și sarcinile în domeniul apărării. Ulterior, în octombrie 2018, se aprobă Strategia Militară a Republicii Moldova, care cuprinde și o revizuire a structurii forțelor armate.

2. În 2019 a demarat cea de a doua fază și anume oferirea asistenței practice pentru dezvoltarea capacităților de apărare și securitate ale Republicii Moldova.

În paralel cu cele 2 etape menționate mai sus, Republica Moldova a beneficiat și de alte programe oferite de NATO precum: consolidarea integrității în sectorul de securitate și apărare, implementarea Rezoluției 1325 a Consiliului de Securitate al ONU privind rolul femeilor în promovarea păcii și securității, apărarea cibernetică și comunicarea strategică (StratCom) atât la nivel de elaborare de politici cât și instruire. Participarea la programul Building Integrity (BI) ajută Moldova în agenda sa de eradicare a corupției, prin evaluarea politicilor și consolidarea practicilor de contracarare a corupției oferind instruire și educație personalului civil și militar⁶³. Astfel, contribuind la reducerea riscului corupției în sectorul său de apărare și securitate și consolidarea integrității, responsabi-

lității, transparenței și buneii guvernări, programele NATO se pliază pe agenda de asociere a Republicii Moldova.

Un eveniment important l-a reprezentat și deschiderea oficiului de legătură NATO la Chișinău, în data de 8 decembrie 2017, acesta jucând un rol important în furnizarea de informații publice despre NATO și în explicarea sprijinului acordat Republicii Moldova.

Deși oportunitățile pe care le oferă parteneriatul cu NATO sunt majore, atât pentru dezvoltarea și capacitarea instituțiilor cât și pentru dezvoltarea profesională a indivizilor, lipsa unei viziuni cuprinzătoare de reformare și a planificării de durată medie și lungă, inclusiv profesională a capitalului uman, periclitează progresul și reduce la maxim viteza reformelor. Valorificarea la nivel instituțional și uman a programelor și proiectelor existente este condiționată de situația politică din țară ținând cont de faptul că, până în prezent, societatea din Republica Moldova rămâne a fi divizată între est și vest, de multe ori artificial, sub influența discursurilor politice.

Agenda politică a Republicii Moldova, crizele politice interne frecvente, discursul de securitate regional, dar și factorul geopolitic știrbesc din capacitățile țării de a valorifica asistența oferită de NATO, astfel știrbind și din capacitatea țării de a-și consolida capacitățile de apărare. Parteneriatul dintre Republica Moldova și NATO se bazează pe principiul cooperării în funcție de solicitări, ceea ce permite interacțiunea în diferite viteze dar și păstrarea caracterului continuu al dialogului.

⁶³ Relations with Republic of Moldova, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49727.htm

Planul Individual de Acțiuni al Parteneriatului (IPAP) RM – NATO

Planul Individual de Acțiuni al Parteneriatului (IPAP) Republica Moldova-NATO a fost adoptat de către Consiliul Nord-Atlantic (NAC) și Guvernul Republicii Moldova în mai 2006 fiind actualizat ulterior în august 2010, iulie 2014 și septembrie 2017, urmând negocierea unui nou Plan odată cu evaluarea efectuată în 2019. Scopul primordial al IPAP-ului este de a promova reformele ce țin de modernizarea sectorului de securitate și apărare implicând toate instituțiile statului. Obiectivul urmărit de Republica Moldova prin implementarea IPAP este de a spori capacitatea țării de a-și asigura propria securitate și de a se transforma dintr-un consumator de securitate într-o țară ce furnizează securitate.

IPAP constituie un document ce se pliază pe agenda de asociere europeană a Republicii Moldova vizând un șir de obiective precum aprofundarea cooperării cu structurile și instituțiile euroatlantice, promovarea reformelor și practicilor democratice în diverse domenii, consolidarea controlului democratic al forțelor armate. Unul dintre avantajele majore ale acestui format de cooperare este faptul că oportunitățile și domeniile de cooperare pot fi extinse în dependență de necesitățile partenerului, în cazul de față ale Republicii Moldova. Una dintre deficiențele majore ale Republicii Moldova, dar și motivul pentru care documente de tipul IPAP nu sunt valorificate la maxim reprezintă capacitatea joasă a instituțiilor de a asimila asistența dar și lipsa culturii de comunicare și interoperabilitate instituțională.

Cooperarea în domeniul științific

Începând cu anul 1997, Republica Moldova a participat la Programul Știință pentru Pace și Securitate (SPS) astfel dezvoltând latura științifică a cooperării cu NATO. La început, NATO a susținut 2 proiecte ale Academiei de Științe a Republicii Moldova în valoare de aproximativ 153000 USD dolari. Proiectele ce vizau crearea rețelei informaționale a Academiei de Științe și menținerea rețelei informaționale a Comunității Politehnice, de asemenea, au obținut susținerea NATO prin SPS. Securitatea mediului ambiant reprezintă un domeniu de interes specific pentru proiectele din cadrul programului SPS. Drept urmare a identificării necesității de asistență pe această filieră, în perioada 2005-2007 cu sprijinul NATO a fost realizat un proiect ce viza managementul apelor râurilor Nistru și Prut. Proiectul s-a axat pe instituirea unui mecanism de testare continuă a nivelului de poluare a celor două râuri și de alertă în cazul în care acest nivel ar depăși parametrii critici⁶⁴.

Astăzi cooperarea în cadrul SPS se concentrează pe apărarea împotriva agenților chimici, biologici, radiologici și nucleari, precum și activități privind apărarea cibernetică, combaterea terorismului și securitatea frontierei. NATO a ajutat Moldova să înființeze un laborator de apărare cibernetică la Universitatea Tehnică din Moldova și un laborator biologic mobil pentru a contracara amenințările venite din partea agenților biologici precum antraxul⁶⁵.

64 Cooperarea în domeniul științific, SPS, <https://www.mfa.gov.md/ro/content/cooperarea-domeniul-stiintific>

65 Country Flyer 2018, SPS, <https://www.nato.int/science/country-flyers/Moldova.pdf>

De asemenea, cu asistența programului SPS, guvernul moldovean în parteneriat cu societatea civilă și alți actori internaționali, UN Women în mod specific, a dezvoltat în martie 2018 primul său plan de acțiune național⁶⁶, privind promovarea rolului femeilor în apărare și securitate. Acest Plan contribuie la punerea în aplicare a agendei Femei, pace și securitate prevăzută de Rezoluția 1325 a Consiliului de Securitate a Națiunilor Unite și rezoluțiile conexe.

Implementarea proiectelor bilaterale prin intermediul altor mecanisme de asistență NATO

NATO a contribuit prin intermediul diverselor instrumente la realizarea unor proiecte inclusiv umanitare în Republica Moldova. Semnarea la 28 iunie 2001 a Memorandumul de înțelegere cu Organizația NATO pentru Menținere și Aprovizionare (NAMSO) privind cooperarea în domeniul logistic a permis crearea, în anul 2002, a unui Fond de afectare specială. Prin intermediul acestuia a fost realizat proiectul ce viza distrugerea a 11,872 mine antipersonal și 250 metri cubi de combustibil rachetar de tip melanj, costul proiectului fiind de 1,1 milioane dolari⁶⁷.

Un alt proiect major implementat în cooperare cu NATO este Proiectul privind distrugerea pesticidelor și a produselor

chimice periculoase lansat la 12 mai 2006. Proiectul a fost implementat în 3 etape⁶⁸:

1. Noiembrie 2006 – iulie 2007 - Ambalarea și depozitarea centralizată a 1700 tone de pesticide. Statele NATO au alocat pentru aceste lucrări 841 mii euro.
2. Februarie 2005 – ianuarie 2009 - Identificarea compoziției chimice a pesticidelor. NATO a oferit Republicii Moldova un grant de 143 mii euro pentru crearea Laboratorului de identificare a pesticidelor necunoscute.
3. Februarie 2010 – iunie 2018 - Distrugerea a 1269 tone de pesticide Pentru implementarea acestei etape de la statele aliate și parteneri a fost colectată suma de 2 200 000 euro, dintre care 325 mii euro au fost alocate drept contribuție a Republicii Moldova la proiect.

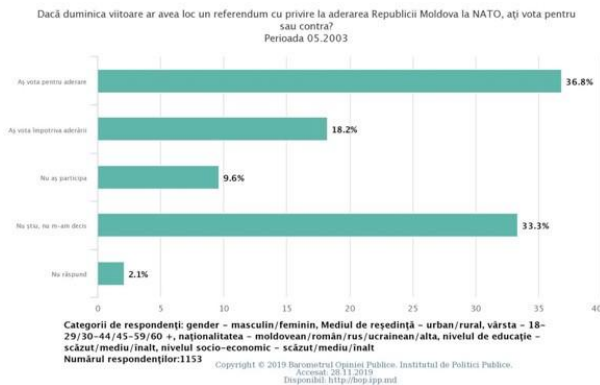
Percepții privind NATO în Republica Moldova

Deși statutul de neutralitate al Republicii Moldova consfințit în constituție și respectat de către partenerii euro-atlantici, stabilește clar, din start, nivelul și limitele cooperării de multe ori, relația Republicii Moldova cu NATO reprezintă un subiect de discuții și divergențe de ordin politico-social. Paradigma geopolitică est – vest, predominantă în viața politică, socială și economică din Republica Moldova rămâne a fi determinantă în procesul de asimilare publică a parteneriatului țării noastre cu NATO, o eventuală aderare fiind percepută drept un potențial risc pentru destabilizarea regională.

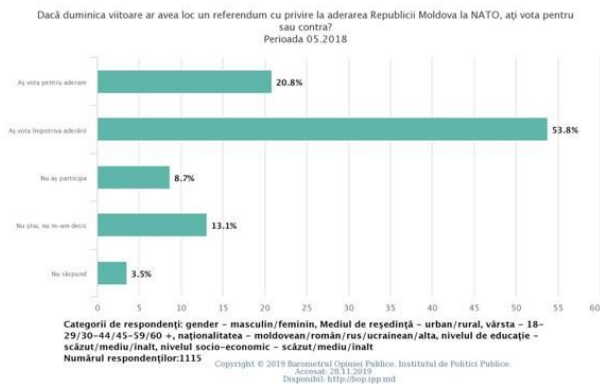
66 HOTĂRÎRE Nr. 259 din 28.03.2018 cu privire la aprobarea Programului național de implementare a Rezoluției 1325 a Consiliului de Securitate al ONU privind femeile, pacea și securitatea pentru anii 2018-2021 și a Planului de acțiuni cu privire la punerea în aplicare a acestuia, <http://lex.justice.md/md/374810/>

67 <https://www.mfa.gov.md/ro/content/proiecte-pentru-moldova>

68 Ibidem

Tabel 2

Potențiala aderare la NATO este prezentată drept un pericol serios sub forma unei narațiuni situaționale care este consolidată adițional de narațiunea strategică moștenită de la Războiul Rece și anume -expansiunea blocului militar NATO. Prin mesaje bine-direcționate, aceasta este prezentată, pe de o parte, ca o amenințare la adresa neutralității Republicii Moldova, iar pe de altă parte, drept un pas ce ar putea declanșa confruntarea directă cu Rusia⁶⁹ astfel fiind

periclitată securitatea în spațiul Est European. Cu toate acestea, o discuție serioasă privind conceptul de securitate națională și modul în care vede Republica Moldova în mod unitar dezvoltarea relațiilor sale din perspectivă de securitate și apărare în spațiul public nu au fost.

Conform Barometrului Opiniei Publice din mai 2018, pentru o eventuală aderare la NATO ar vota 20.8% din respondenți, cifra aceasta fiind în descreștere comparativ cu martie 2003 când procentajul era de 36.8%, iar numărul indecișilor 33.3%. Făcând o analiză putem constata faptul că

69 Media FORWARD, Prezentul ciclu de sinteză de politici face parte din proiectul "Mass-media în sprijinul democrației, incluziunii și responsabilității (MEDIA-M)", Ianuarie 2018 | Nr. 1 / Victoria Bucataru, Educația mediatică și provocarea generată de știrile false, https://freedom-house.org/sites/default/files/01-Fake_News-RO.pdf

pe parcursul anilor, spațiul informațional din Republica Moldova s-a aflat masiv sub influența Federației Ruse, narativele rusești fiind pe larg răspândite. NATO în continuare este perceput în Republica Moldova mai mult ca fiind un bloc politico-militar cu agendă de extindere decât un partener de dezvoltare și modernizare în domeniul de apărare și securitate.

Concluzii și recomandări

Republica Moldova beneficiază pe deplin de cooperarea cu NATO, agenda fiind ghidată de interesele naționale ale Moldovei și solicitările sale exprese. În prezent nu putem identifica un alt parteneriat mai viabil și constructiv care ar contribui la dezvoltarea capacităților militare dar și a cadrului de politici de securitate și apărare. Cu toate acestea, deși, campaniile de comunicare despre NATO în Republica Moldova s-au întesit, rezultatele cooperării cu NATO nu sunt cunoscute, pe cât ne-am dori, publicului larg și nici nu sunt prezentate instituțional, într-un format care ar putea contribui

la schimbare de percepție. Strategia de a păstra - low profile – care de multe ori este urmată de instituții, poate aduce beneficii pentru continuarea și dezvoltarea parteneriatului la o anumită etapă însă nu permite conturarea unei noi imagini, a unei imagini de partener stabil și de încredere al NATO pentru Republica Moldova.

Atât timp cât nu va fi vizat cetățeanul în comunicarea directă prin explicarea avantajelor parteneriatului, imaginea NATO nu se va schimba, iar inimile cetățenilor Republicii Moldova vor continua a fi influențate de fluxurile informaționale care de cele mai multe ori sunt generate de elemente ale războiului hibrid. Totodată, diversificarea relațiilor cu partenerii euro-atlantici, intensificarea cooperării și fortificarea acestora depinde de voința politică și maturitatea clasei politice de la Chișinău în abordarea unei viziuni de securitate și apărare unitare a Republicii Moldova care să reiasă din interesele naționale primordiale și nu clișeele geopolitice.

Asociația pentru Politica Externă din Moldova

Adresa: str. Sciusev 64,
MD-2012 Chișinău, RM

Tel.: +373-22-224430, 210986

Fax: +373-22-210986, 233950

office@ape.md